

ks. Michał WIDERA

Archidiecezja Łódzka

Działalność Akcji Katolickiej w parafiach powiatu wieluńskiego (1927–1939)

Wprowadzenie

Szczególne miejsce w pracy naukowej śp. ks. prof. dra hab. Jana Związka zajmowały dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej, które stały się treścią jego pracy habilitacyjnej. Niejako uzupełnieniem tej pozycji, która ukazała się drukiem w 1990 r.¹, a 9 czerwca 1992 r. została uhonorowana Nagrodą Naukową im. Franciszka Skowry za rok akademicki 1991/1992, stała się kolejna książka: *Katolickie stowarzyszenia społeczne w diecezji częstochowskiej 1925–1939*². Ponadto w obszernej publikacji dotyczącej dziejów rodzinnej parafii Księdza Profesora: *Z przeszłości kościelnej Działoszyna i okolicy* – na 31 stronach została opisana aktywność stowarzyszeń należących do Akcji Katolickiej³. W takich okolicznościach zdecydowano się umieścić w okolicznościowym tomie „Ziemi Częstochowskiej” fragment z dziejów, które zajmowały szczególne miejsce w działalności naukowej Księdza Profesora.

1. Powiat wieluński po I wojnie światowej

Już w średniowieczu ziemia rudzka, a następnie wieluńska – była ośrodkiem o dużym znaczeniu społecznym, politycznym i religijnym⁴. W okresie XV–XVI w.

¹ J. Związek, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1990.

² Tenże, *Katolickie stowarzyszenia społeczne w diecezji częstochowskiej (1925–1939)*, Częstochowa 1994.

³ Tenże, *Z przeszłości kościelnej Działoszyna i okolicy*, Częstochowa 2011, s. 346–376.

⁴ R. Rosin, *Ziemia Wieluńska w XII–XVI w. Studia z dziejów osadnictwa*, Łódź 1961, s. 87–90; T. Silnicki, *Początki organizacji kościelnej w Polsce za Mieszka I i Bolesława Chrobrego*, [w:] *Początki Państwa Polskiego*, red. K. Tymieniecki, t. 1, Poznań 1962, s. 319–361; H. Wiklak, *Pra-*

archidiakoniat wieluński skupiał ponad 40 parafii. Od 1819 r. został wprowadzony nowy podział terytorialny diecezji włocławskiej, w której znalazł się archidiakoniat wieluński, w wyniku czego w jego miejsce powołano do istnienia dekanat wieluński⁵. Następnie, zgodnie z ukazem cara Aleksandra II z 1865 r., który nakazywał dostosowanie granic dekanatów do granic powiatów⁶, dekanat wieluński pokrywał się z terytorium powiatu wieluńskiego aż do wybuchu I wojny światowej. W 1917 r. bp Stanisław Zdzitowiecki⁷ wprowadził nowy podział administracyjny diecezji kujawsko-kaliskiej. Tym samym w granicach dotychczasowego powiatu wieluńskiego znalazły się cztery dekanaty: bolesławiecki, praszkowski, wieluński i wieruszowski⁸.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości granice powiatu wieluńskiego powróciły (od 1919 r.) do stanu sprzed I wojny światowej i nie ulegały zmianom do końca dwudziestolecia międzywojennego⁹. Objęły one wówczas swym zasięgiem dodatkowo trzy parafie należące do dekanatu brzeźnickiego (Działoszyn, Kiełczygłów i Siemkowice). Łącznie na terenie powiatu znajdowały się 42 parafie

dzieje ziemi wieluńskiej, Opole – Łódź 1967; W. Szczygielski, *Dzieje ziemi wieluńskiej*, Łódź 1969, s. 13; R. Rosin, *Siedem wieków miasta Wielunia*, [w:] *Siedem wieków miasta Wielunia. Studia i materiały*, red. R. Rosin, Warszawa 1987, s. 30; T. Olejnik, *Rudzkie korzenie Wielunia*, „Rocznik Wieluński” (dalej: RW) 2004, t. 4, s. 10; S. Zabraniak, *Wieluński ośrodek kościelny w okresie staropolskim*, Lublin 2004, s. 38–46; J. Związek, *Instytucje kościelne w Rudzie*, [w:] *Ruda: 900 lat historii. Obchody jubileuszowe związane z 900-leciem konsekracji kościoła pw. św. Wojciecha w Rudzie i koronacji Obrazu Matki Bożej Rudzkiej*, red. B. Abramiec, W. Golec, K. Wawrzynkowska, Wieluń 2006, s. 35–36; J. Związek, *Z dziejów ośrodka kościelnego w Rudzie*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 2006, t. 80, nr 1–2, s. 18–62.

⁵ W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński*, „Wiadomości Diecezjalne” (dalej: WD) 1957, 1957, R. 24–31, nr 9–12, s. 28–29; B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968–1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1971, nr 23, s. 364.

⁶ B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła katolickiego w okresie niewoli narodowej 1771–1918*, Kraków 1980, s. 564.

⁷ Bp Stanisław Kazimierz Zdzitowiecki (1854–1925) – biskup diecezji kujawsko-kaliskiej w latach 1902–1925. *Ksiądz Stanisław Kazimierz Zdzitowiecki, biskup diecezji włocławskiej*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 1927, nr 21, s. 33–34; W. Frątczak, *Zdzitowiecki Stanisław Kazimierz*, [w:] *Włocławski słownik biograficzny*, t. 1, red. S. Kunikowski, Włocławek 2004, s. 186–187.

⁸ Należały do nich następujące parafie: Bolesławiec, Biała, Czastary, Dzietrzkowice, Komorniki, Łyskornia, Miesleszyn, Mokrsko, Skomlin, Wójcin i Żdżary (dekanat bolesławiecki); Praszka, Działoszyn, Dzietrzniki, Jaworzno, Mierzyce, Ożarów, Pątnów, Rudniki i Żytniów (dekanat praszkowski), Wieluń, Chotów, Czarnożyły, Konopnica, Krzyworzeka, Osjaków, Raczyn, Ruda, Rudlice, Siemkowice i Wierzchlas (dekanat wieluński) oraz Wieruszów, Cieszęcin, Kraszewice, Lututów, Naramice, Sokolniki, Walichnowy i Węglewice (dekanat wieruszowski). *Nowy podział dekanatów*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” (dalej: KDKK), 1917, R. 11, nr 1, s. 1–4; W. Kujawski, *Diecezja kujawsko-kaliska. Opracowanie historyczno-źródłoznawcze*, Włocławek 2011, s. 148–151.

⁹ T. Olejnik, *Przeszłość administracyjna ziemi wieluńskiej*, Wieluń 1996, s. 29; J. Książek, *Powiat wieluński w latach 1918–1939*, RW 2001, nr 1, s. 111–112.

(w 1918 r.), a po stopniowym wydzieleniu z nich kolejnych placówek duszpasterskich – 51 parafii i jedna ekspozytura (w 1939 r.)¹⁰. Pod względem administracji kościelnej powiat wieluński należał w II Rzeczypospolitej najpierw do diecezji kujawsko-kaliskiej (od 1818 r.)¹¹, a następnie po wydaniu przez papieża Piusa XI bulli *Vixdum Poloniae unitas* (28 października 1925 r.) – do nowo utworzonej diecezji częstochowskiej¹². Wówczas został zachowany dotychczasowy podział dekanatów, jednak w okresie międzywojennym ich granice uległy niewielkim zmianom ze względu na zmianę przynależności dekanalnej niektórych parafii.

Omawiane tereny, mimo dokonywania zmian w strukturze administracji państwowej i kościelnej, cechowały się bliskością pod względem religijnym. Świadczą o tym m.in. coroczne zjazdy kapłanów z całego powiatu, ich wspólne rekolacje w klasztorze franciszkanów w Wieluniu¹³, czy zadania zlecone przez bpa Teodora Kubinę¹⁴ dziekanowi wieluńskiemu – ks. Wincentemu Przygodzkiemu¹⁵, które odnosiły się do parafii całego omawianego terenu. Jednym z nich było czuwanie nad niewykorzystywaniem przez duchownych ambony do celów politycznych. Łączność religijna wszystkich wiernych tego obszaru przejawiała się nie tylko w wielu wypowiedziach biskupa diecezjalnego, ale także m.in. we wspólnym udziale członków Trzeciego Zakonu św. Franciszka w comiesięcznych nabożeństwach i pielgrzymkach na Jasną Górę oraz w organizacji i obchodach wydażeń o charakterze religijnym, takich jak odpust *Porcjunkuli* w klasztorze fran-

¹⁰ Do 1939 r. w granicach powiatu wieluńskiego erygowano następujące parafie: Chróścín, Czajków, Galewice, Kadłub, Kielczygłów, Łubnice, Ochędzyn, Ostrówek, Przedmość, Radostów, Radoszewice, Szynkielów (ekspozytura) i Wierzbie. *Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1968*, red. L. Sokołowski, W. Patykiewicz, J. Walicki, Częstochowa 1968, s. 90–91, 209, 263, 267–268, 272, 274; *Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1978*, red. J. Związek, Częstochowa 1978, s. 165, 168, 170, 217, 371, 401, 404, 496, 516, 522, 527–528; W. Kujawski, *Parafie diecezji wrocławskiej. Okres kujawsko-kaliski 1818–1925*, Włocławek 2018, s. 561, 578–579, 590, 599, 613, 616, 654.

¹¹ S. Librowski, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Dokumenty samoistne*, t. 5: *Lata 1638–1855*, Włocławek 1996, s. 253; W. Kujawski, *Diecezja włocławska i jej granice w dokumentach Stolicy Apostolskiej*, [w:] *Jan Paweł II: Apostoł prawdy*, red. J. Kędzierski, Włocławek 2005, s. 197.

¹² *Bulla Vixdum Poloniae unitas*, „Acta Apostolicae Sedis” 1925, t. 17, s. 521–528; WD 1926, R. 1, nr 1, s. 1–2; J. Związek, *Powstanie diecezji częstochowskiej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 1974, nr 2, s. 13–18.

¹³ Archiwum Franciszkanów w Katowicach-Panewnikach (dalej: AFP), brak sygn., *Kronika Klasztoru oo. Franciszkanów, czyli Zakonu Braci Mniejszych w Wieluniu 1920–1950*, s. 49, 52, 64.

¹⁴ Bp Teodor Kubina (1880–1951) – biskup diecezji częstochowskiej w latach 1925–1951. K. Krasowski, *Biskupi katoliccy II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, Poznań 1996, s. 133–139.

¹⁵ Ks. Wincenty Przygodzki (1870–1947) – proboszcz i dziekan (od 1915 r.) w Wieluniu w latach 1918–1939. J. Związek, *Przygodzki Wincenty*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 29, red. E. Rośtorowski, Wrocław 1971, s. 163–164.

ciszek czy Kongres Eucharystyczny w 1931 r., obchodzonych przez mieszkańców wszystkich parafii w powiecie¹⁶. Podobna bliskość religijna występowała w czasie okupacji hitlerowskiej, gdy od 1941 r. tylko dwaj kapłani – ks. Józef Kubica¹⁷ i ks. Józef Pruchnicki¹⁸ – mogli prowadzić działalność duszpasterską i udzielać sakramentów w granicach całego powiatu wieluńskiego¹⁹.

2. Sytuacja społeczna i polityczna

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. mieszkańcy powiatu wieluńskiego znajdowali się w trudnej sytuacji społeczno-gospodarczej spowodowanej okresem zaborów i ogólnoswiatowym kryzysem gospodarczym. Szczególnie istotne dla tego okresu było zaangażowanie ludności w działalność stowarzyszeń o charakterze społecznym i politycznym. Ze względu na rolniczy charakter powiatu w wielu miejscowościach tych terenów, często z inicjatywy miejscowych duszpasterzy, zorganizowano kółka rolnicze, które miały przyczynić się do zwiększenia produkcji rolnej i rozwoju gospodarstw. Duchowni pełnili w nich ważne funkcje. Inną formą stowarzyszeń związanych z rolniczym charakterem powiatu były koła gospodyń wiejskich, które propagowały m.in. unowocześnianie gospodarstw domowych²⁰.

Ważne miejsce w pałacu stowarzyszeń społecznych zajmowały instytucje zrzeszające określone grupy zawodowe. W powiecie wieluńskim długą tradycję

¹⁶ Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza (dalej: AACz), sygn. *Akta Personalne* (dalej: AP) 176, *Pismo ks. Wincentego Przygodzkiego do Jego Eksceleńcji ks. dra Teodora Kubiny z 21 XI 1930 r.*, s. 39; AFP, brak sygn., *Kronika Klasztoru oo. Franciszkanów, czyli Zakonu Braci Mniejszych w Wieluniu 1920–1950*, s. 32, 51, 103, 107; 1930. *Z Wielunia. Pielgrzymka Trzeciego Zakonu i Sodalicji Mariańskiej*, „Niedziela” 1930, R. 5, nr 40, s. 494; T. Kubina, *List pasterski w sprawie III Diecezjalnego Kongresu Eucharystycznego w Wieluniu*, WD 1931, R. 6, nr 2, s. 36.

¹⁷ Ks. Józef Kubica (1911–1952) – wikariusz w Cieszęcinie w latach 1938–1939. J. Związek, *Kubica Józef*, [w:] *Wieluński słownik biograficzny* (dalej: WielSB), t. 1–2, red. Z. Szczerbik, Z. Włodarczyk, Wieluń 2014, s. 74–76.

¹⁸ Ks. Józef Pruchnicki (1894–1963) – proboszcz w Mokrsku w latach 1928–1939. J. Związek, *Ksiądz Józef Pruchnicki i jego czasy (1894–1963)*, Wieluń 2014; tenże, *Pruchnicki Józef*, [w:] WielSB, t. 1–2, s. 242–244.

¹⁹ J. Związek, *Działalność duszpasterska na pograniczu Generalnej Guberni i tzw. ziem wcielonych do III Rzeszy w l. 1939–1945: diecezja częstochowska w okresie okupacji hitlerowskiej*, „Saeculum Christianum” 1995, R. 2, nr 1, s. 54–55; tenże, *Aresztowanie i męczeństwo kapłanów ziemi wieluńskiej w okresie okupacji hitlerowskiej*, RW 2002, t. 2, s. 5–36.

²⁰ Archiwum Państwowe w Łodzi, Oddział w Sieradzu (dalej: APŁOS), sygn. Starostwo Powiatowe Wieluńskie (dalej: SPW) 276, Wykaz zarejestrowanych stowarzyszeń i związków w I i II kwartale b.r., s. 2–3; *Rozporządzenia diecezjalne*, KDKK 1921, t. 15, nr 2–3, s. 41.

posiadały cechy rzemieślnicze²¹. Wiele z nich powstało w powiecie wieluńskim już XIX w. Jednak po wprowadzeniu nowego prawa przemysłowego w okresie międzywojennym nastąpiło jednoczenie się organizacji zawodowych w większe grupy. Osobne tego typu stowarzyszenia tworzyli katolicy i żydzi²².

Oprócz cechów rzemieślnicy skupiali się także w stowarzyszeniach o profilu zawodowym. Jako pierwsze po wojnie w 1920 r. powstało Chrześcijańskie Stowarzyszenie Rzemieślnicze w Wieluniu, które obejmowało swoim zasięgiem cały powiat²³. Innymi wieluńskimi stowarzyszeniami o tym samym charakterze były: towarzystwo „Rozwój”, Stowarzyszenie Kupców Polskich, Związek Polskiego Stanu Posiadania, w którego zarządzie zasiadał m.in. proboszcz wieluński – ks. Wincenty Przygodzki²⁴. Zgodnie z działalnością statutową, stowarzyszenia organizowały odczyty, pogadanki, kursy dokształcające, a także inicjowały powstawanie bibliotek, czytelni, wystaw prac czeladniczych i otaczały opieką młodzież rozpoczynającą pracę rzemieślniczą²⁵.

W wielu miejscowościach powiatu zawiązano Spółdzielcze Stowarzyszenia Spożywców²⁶. W latach 30. działał w kilku miejscowościach Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet, który zajmował się ochroną socjalną dzieci i matek²⁷. Inną instytucją zawodową był Związek Nauczycielstwa Polskiego zrzeszający pedagogów w większych miejscowościach (np. w Praszce), czy Zawodowe Zrzeszenie

²¹ APŁOS, sygn. SPW 276, s. 7; tamże, sygn. SPW 2079, Pismo do wojewody łódzkiego z dn. 8 IX 1937 r., s. 169.

²² Wynikało to z dawnej tradycji, zgodnie z którą cechy miały charakter wyznaniowy i nie przyjmowano do nich osób o odmiennych przekonaniach religijnych. Cz. Strzeszewski, *Cechy*, [w:] *Encyklopedia katolicka* (dalej: EK), t. 2, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułkowski, Lublin 1985, kol. 1376–1378.

²³ APŁOS, sygn. SPW 278, Odpis z odpisu protokołu zebrania organizacyjnego z dn. 4 IX 1927 r., s. 305; Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: APŁ), sygn. Urząd Wojewódzki Łódzki (dalej: UWŁ) 2356, Pismo Starosty Wieluńskiego do Wydziału Prezydialnego Urzędu Wojewódzkiego Łódzkiego z 17 VI 1927 r.; *Zarejestrowane stowarzyszenia i związki*, „Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego” (dalej: DzUWŁ) 1927, nr 20, s. 210; T. Olejnik, *Wieluń. Dzieje miasta 1793–1945*, Łódź – Wieluń 2008, s. 220–221.

²⁴ T. Olejnik, *Wieluń. Dzieje miasta 1793–1945*, s. 225.

²⁵ APŁ, sygn. UWŁ 282, Wykaz organizacji gospodarczo-zawodowych, s. 193; APŁOS, sygn. SPW 40, Statut Towarzystwa Rzemieślniczego w Wieluniu, s. 219–220; DzUWŁ 1921, nr 6, s. 42; 1922, nr 4, s. 594; *Z Praszki*, „Głos Ziemi Wieluńskiej” (dalej: GZWiel) 1927, nr 10–11, s. 14; tamże, *Obwieszczenia o rejestracji stowarzyszeń*, s. 193; T. Olejnik, *Czasy nowożytnie. Praszka w XIX i XX w.*, [w:] *Nad górną Prosną. Monografia Praszki*, red. T. Krzemiński, Łódź 1999, s. 342.

²⁶ APŁOS, sygn. SPW 276, s. 2–7.

²⁷ Tamże, s. 2; tamże, sygn. SPW 1047, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet Czarnożyły; J. Książek, *W Polsce Odrodzonej (1918–1939)*, [w:] *Monografia gminy Mokrsko*, red. T. Olejnik, Wieluń 2004, s. 329; T. Olejnik, *Czasy nowożytnie. Praszka w XIX i XX w.*, s. 342; J. Książek, *W Polsce Odrodzonej (1918–1939)*, [w:] *Monografia gminy Osjaków*, red. J. Książek, Wieluń 2012, s. 317.

Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Wieluniu, którego celem było zjednoczenie nauczycieli w powiecie wieluńskim w obronie interesów stanu intelektualnego²⁸. Przykład organizacji, które skupiały przedstawicieli różnych profesji, stanowiły: Związek Zawodowy Robotników Branży Skórzanej w Wieluniu, Stowarzyszenie Właścicieli Autobusów w Wieluniu, Związek Zawodowy Automobilistów w Wieluniu czy Stowarzyszenie Kolejowców Polskich mające na celu ochronę interesów zawodowych i pomoc materialną dla kolejarzy z terenu powiatu²⁹.

Szczególne miejsce wśród organizacji społecznych zajmowały instytucje charytatywne. Pierwszą tego typu organizacją po odzyskaniu niepodległości był Polski Czerwony Krzyż, utworzony w Wieluniu 27 kwietnia 1919 r.³⁰, w którym aktywnie działał m.in. ks. Maksymilian Binkiewicz³¹. W pierwszych latach II Rzeczypospolitej funkcjonowała również Rada Opiekuńcza Miasta Wielunia, na czele której stał ks. Jan Osmelak³². Jej głównym zadaniem było utrzymywanie ochronki dla ubogich dzieci, a także organizowanie doraźnej pomocy dla potrzebujących³³.

Pośród stowarzyszeń o profilu kulturalnym, w Wieluniu funkcjonowały w okresie międzywojennym m.in.: Polska Macierz Szkolna, Towarzystwo Muzyczne „Lutnia”³⁴, a w Wydrzynie założono Towarzystwo Domu Społecznego³⁵. Wśród licznych organizacji nie brakowało stowarzyszeń młodzieżowych, propagujących rozwój fi-

²⁸ APŁOS, sygn. SPW 276, s. 17.

²⁹ Tamże, s. 2, 4, 18.

³⁰ T. Olejnik, *Leksykon miasta Wielunia*, Wieluń 1998, s. 290.

³¹ Bł. ks. Maksymilian Binkiewicz (1908–1941) – prefekt etatowy i rektor kościoła popijarskiego w Wieluniu w latach 1934–1939. APŁOS, sygn. SPW 43, Regulamin Koła Chrzestnych Matek przy Oddziałach Polskiego Twa. Czerwonego Krzyża, s. 5; *Matki Chrzestne dla żołnierzy na froncie*, KDKK 1919, t. 13, nr 4, s. 117; *Statut Polskiego Towarzystwa Czerwonego Krzyża*, Warszawa 1919, s. 1; J. Związek, *Błogostawiony ks. Maksymilian Binkiewicz. Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001.

³² Ks. Jan Osmelak (1884–1956) – prefekt (od 1916 r.), rektor kościołów w Wieluniu (1918–1921) oraz administrator w Konopnicy (1921–1930). AACz, sygn. AP 150, *Curriculum vitae ks. Jana Osmelaka*.

³³ Dobrze rozwiniętą działalność charytatywną prowadziła ludność żydowska, z inicjatywy której funkcjonowały następujące organizacje dobroczynne: Instytut Linas Hacedek, Hachnosas Orchim, Gemilut Chesed i Instytut Bet Lechem. APŁOS, sygn. SPW 276, s. 37; tamże, sygn. SPW 1863, Sprawozdanie szczegółowe z działalności gospodarczej Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Wieluniu za r. 1931; tamże, sygn. SPW 1845, s. 523–535; APŁ, sygn. UWŁ 2379, Akta Stowarzyszenia Dobroczynnego p.n. „Dom Chleba” – „Bet Lechem” w Wieluniu; M. Widera, *Gmina wyznaniowa żydowska w Wieluniu w II Rzeczypospolitej w dokumentacji Archiwum Państwowego w Łodzi*, STHŚO 2019, nr 39, s. 218, 227.

³⁴ T. Olejnik, *Z tradycji kulturalnych Wielunia: Wieluńskie Towarzystwo Muzyczne 1986–1934*, „Siódma Prowincja” 1996, nr 3, s. 6–8; tenże, *Dziedzictwo i tradycje kulturalne Wielunia*, Wieluń 2015, s. 82.

³⁵ APŁOS, sygn. SPW 276, s. 2, 4, 17; APŁ, sygn. UWŁ 2400, s. 1–40.

zyczny³⁶. Najprężniej działającymi organizacjami społecznymi okresu międzywojennego były ochotnicze straże ogniowe, które zajmowały się ratowaniem dobytku mieszkańców, ale także organizowały ćwiczenia i uczestniczyły w życiu kulturalnym poprzez udział w uroczystościach religijnych i patriotycznych³⁷. Szczególny charakter posiadały organizacje propagujące działania w zakresie obronności³⁸.

Zakończenie I wojny światowej nie tylko przyniosło aktywizację stowarzyszeń społecznych, ale także rozwój życia politycznego, zwłaszcza w okresie do zamachu majowego, dokonanego przez marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie w 1926 r. Już w 1919 r. na terenie powiatu wieluńskiego utworzono oddziały Związku Ludowo-Narodowego (m.in. w Praszcze i Wieluniu)³⁹. W 1920 r. – po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej – wzmożła się w powiecie działalność zwolenników bolszewickich tworzących Polską Partię Socjalistyczną – organizującą wystąpienia i działania antyrządowe oraz antyklerykalne⁴⁰. Te dwa ugrupowania odgrywały największą rolę w powiecie w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości. W drugiej połowie lat 20. nastąpił rozwój struktur prorządowego (sanacyjnego) Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem, do którego należeli urzędnicy, niektórzy przedsiębiorcy handlowi i nauczyciele⁴¹. We wsiach powiatu na szeroką skalę działały partie ludowe (Polskie Stronnictwo Ludowe „Piaś”, Niezależna Partia Chłopska, Stronnictwo Chłopskie), które w 1931 r. połączyły się w partię Stronnictwo Ludowe⁴². Działalność komunistyczna rozwijała się w latach 30. w strukturach Komunistycznej Partii Polski – w Rudnikach, Skomlinie i Wieluniu. Związek Ludowo-Narodowy, przekształcony w 1928 r. w Stronnictwo Narodowe, był jedną z partii chrześcijańsko-narodowych wspieranych przez duchowieństwo (aktywnie działali w nim ks. Wincenty Przygodzki i ks. Stanisław Guzik⁴³)⁴⁴.

³⁶ Jednym z nich było Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”. APŁ, sygn. UWŁ 2389, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Wieluniu; APŁOS, sygn. SPW 276, s. 37.

³⁷ Często inicjatorami powstania straży pożarnych, tak jak w przypadku innych organizacji społecznych, byli miejscowi proboszczowie. W 1929 r. w powiecie wieluńskim było aż 96 jednostek straży. Niejednokrotnie przy nich działały także orkiestry dęte. APŁOS, sygn. SPW 276, s. 2–7.

³⁸ Były to m.in.: Koło Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, Związek Rezerwistów, Koło Ligi Morskiej i Kolonialnej, Stowarzyszenie Powstańców Śląskich „Legion Śląski”.

³⁹ Była to prawicowa partia, która stawiała sobie za cel usunięcie mniejszości narodowych z przemysłu i handlu oraz zapewnienie Kościołowi katolickiemu uprzywilejowanej pozycji w państwie. M. Leczyk, *Oblicze społeczno-polityczne Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1988, s. 124–126.

⁴⁰ AACz, sygn. AP 30, Pismo ks. Jana Czoka do Excellentissimo Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Domino Episcopo Dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis z 24 II 1923 r.

⁴¹ Po rozpadzie BBWR w 1937 r. ugrupowania prorządowe utworzyły Obóz Zjednoczenia Narodowego.

⁴² APŁOS, sygn. SPW 795, Pismo Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego Łódzkiego do Panów Starostów Województwa Łódzkiego z dn. 1 VII 1936 r., s. 289.

⁴³ Ks. Stanisław Guzik (1905–1945) – wikariusz w Wieluniu w latach 1936–1937. AACz, sygn. Teki Patykiewiczza AD IV–2, Ks. Stanisław Guzik, s. 423.

⁴⁴ Prowadziło ożywioną aktywność m.in. w Wieruszowie. APŁOS, sygn. SPW 795, Pismo Komendanta Powiatowego do Pana Starosty Powiatowego z dn. 7 IX 1936 r., s. 445; tamże, Pismo Komendanta Powiatowego Policji Państwowej do Pana Starosty Powiatowego w Wieluniu z dn. 18 III 1936 r., s. 51.

3. Rozwój Akcji Katolickiej w II Rzeczypospolitej

Nowa sytuacja społeczna w II Rzeczypospolitej wpłynęła na propagowanie stowarzyszeń kościelnych, które obok rozwoju religijności koncentrowały się na obronie wiary katolickiej przed wrogim światopoglądem materialistycznym, podejmowaniu aktualnych wyzwań społecznych, podnoszeniu poziomu kultury i oświaty oraz działalności obywatelsko-patriotycznej⁴⁵. W 1919 r. podczas Konferencji Episkopatu w Częstochowie i Gnieźnie powołano Ligę Katolicką, która była ruchem społeczno-religijnym składającym się z czterech organizacji: Stowarzyszenia Mężów Katolickich, Stowarzyszenia Kobiet Katolickich, Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej Męskiej i Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej Żeńskiej⁴⁶. Liga Katolicka dążyła do ustanowienia w Polsce systemu korporacyjnego zgodnego z założeniami papieskich encyklik społecznych, wprowadzenia szkół wyznaniowych i prawodawstwa katolickiego oraz zwalczania partii lewicowych i masonerii. Z jej inicjatywy organizowano zjazdy uświadamiające w tej tematyce, a także nabożeństwa, rekolekcje, odczyty i wykłady⁴⁷.

Podczas Konferencji Episkopatu w dniach 28–30 kwietnia 1930 r. powołano do istnienia Akcję Katolicką, która przejęła zadania wcześniejszej Ligi Katolickiej. 27 listopada 1930 r. jej statut konstytucyjny został zatwierdzony przez papieża

⁴⁵ L.B. Dyczewski, *Religijność społeczeństwa polskiego w okresie międzywojennym*, „Collectanea Theologica” 1972, nr 42, s. 35; W. Piwowarski, *Formy duszpasterstwa parafialnego w Polsce Odrodzonej (1918–1939)*, [w:] *Kościół w II Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński, S. Wilk, Lublin 1980, s. 140; W. Frątczak, *Kościół rzymskokatolicki we Włocławku w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Włocławek. Dzieje miasta*, red. J. Staszewski, t. 2: *Lata 1918–1998*, Włocławek 2001, s. 240.

⁴⁶ Po ustabilizowaniu się sytuacji wewnętrznej w kraju i wydaniu przez papieża Piusa XI encykliki *Ubi arcano Dei* w 1922 r. w wielu polskich diecezjach powoływano do istnienia Ligi Katolickie. W diecezji kujawsko-kaliskiej powstała ona w 1927 r. decyzją bpa Władysława Krynickiego. Natomiast w diecezji częstochowskiej bp Teodor Kubina zapowiedział jej powołanie już w swoim pierwszym liście pasterskim z 25 III 1926 r., a niedługo potem – w sierpniu – powołał sekretariat Ligi Katolickiej Diecezji Częstochowskiej w Częstochowie. Jej statut został zatwierdzony przez wojewodę kieleckiego 10 VI 1927 r. Na czele Ligi stał Główny Zarząd Ligi Katolickiej, a w poszczególnych parafiach – Zarząd Parafialny. K. Jeżyna, *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1996, s. 34; M. Stępiak, *Akcja Katolicka w Polsce i w diecezji łódzkiej w okresie międzywojennym. Refleksja historyczna w 10. rocznicę powołania Akcji Katolickiej w Archidiecezji Łódzkiej*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2005, nr 14, s. 216; J. Dębiński, *Duchowieństwo rzymskokatolickie diecezji włocławskiej w latach 1918–1939*, Toruń 2010, s. 560–561; K. Michaluk, *Geneza i funkcjonowanie Ligi Katolickiej w diecezji lubelskiej (1927–1929)*, „Studia Elc-kie” 2019, t. 21, nr 2, s. 249.

⁴⁷ W. Mysłek, *Kościół katolicki w Polsce w latach 1918–1939. Zarys historyczny*, Warszawa 1966, s. 275–289; K. Grzybowski, B. Sobolewska, *Doktryna polityczna i społeczna papieża (1789–1968)*, Warszawa 1971, s. 110.

Piusa XI⁴⁸. Zgodnie z tym dokumentem Naczelnemu Instytutowi Akcji Katolickiej podlegały instytuty diecezjalne, a im z kolei – oddziały parafialne. Natomiast ogólnokrajowym związkom (Katolicki Związek Mężów, Katolicki Związek Kobiet, Katolicki Związek Młodzieży Męskiej i Katolicki Związek Młodzieży Żeńskiej) podlegały stowarzyszenia działające w obrębie diecezji. Były to: Katolickie Stowarzyszenie Mężów, Katolickie Stowarzyszenie Kobiet (KSK), Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej (KSMM) i Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej (KSMŻ). W parafiach zaś powoływano odrębne oddziały stowarzyszeń⁴⁹. Diecezjalny Instytut Akcji Katolickiej (DIAK) w Częstochowie został powołany przez bpa Teodora Kubinę 23 I 1931 r.⁵⁰

Tworzenie Akcji Katolickiej było gorącym pragnieniem papieża Piusa XI, który poświęcił jej osobną encyklikę 29 czerwca 1931 r. i zwracał uwagę na potrzebę prowadzenia apostołstwa przez osoby świeckie⁵¹. W podobnym tonie wypowiadał się bp Teodor Kubina, który osobiście mocno zaangażował się w rozwój tej organizacji w diecezji częstochowskiej. Poparcie dla niej i potrzebę rozwoju zawarto również w uchwałach I Synodu Plenarnego z 1936 r.⁵² Założenie parafialnego oddziału Ligi (a następnie Akcji) Katolickiej wymagało zatwierdzenia przez starostwo. Do podania o utworzenie oddziału dołączano zezwolenie centralnego kościelnego organu stowarzyszenia i odpis zalegalizowanego statutu⁵³. Wszystkie organizacje katolickie podlegały ustawie o stowarzyszeniach z 17 marca 1932 r., która definiowała je jako zrzeszenia dobrowolne realizujące cele niezarobkowe⁵⁴.

⁴⁸ *Statut konstytucyjny Akcji Katolickiej w Polsce oraz regulaminy*, Poznań 1930, s. 5–10; *Statut konstytucyjny Akcji Katolickiej w Polsce*, WD 1931, t. 6, nr 1, s. 7–11; H.E. Wyczawski, *Działalność religijna i społeczna*, [w:] *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań 1979, s. 50–70.

⁴⁹ R. Niparko, *Akcja Katolicka*, [w:] EK, t. 1, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułkowski, Lublin 1973, kol. 229–231; J. Dziwoki, *Akcja Katolicka w diecezji katowickiej (1925–1939)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1992–1993, nr 25–26, s. 272–273; Cz. Brzoza, *W niepodległym państwie (1918–1939)*, [w:] Cz. Brzoza, A.L. Sowa, *Historia Polski 1918–1945*, Kraków 2006, s. 146–147.

⁵⁰ Zadaniem Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej było kierowanie Akcją Katolicką w diecezji częstochowskiej. W kolejnych latach, wzorem innych diecezji, w organizację Akcji Katolickiej włączano pozostałe stowarzyszenia kościelne. *Akcja Katolicka*, WD 1930, t. 5, nr 7, s. 74; *Dekret erekcyjny Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej w Częstochowie*, WD 1931, t. 6, nr 1, s. 7.

⁵¹ *Pismo Sekretariatu Stanu do J.Em. Kardynała Prymasa Polski w sprawie Akcji Katolickiej*, WD 1929, t. 4, nr 6, s. 45–46; *List Ojca św. Piusa XI do Kardynała Seguray Sanez, Prymasa Hiszpanii o akcji katolickiej*, WD 1930, t. 5, nr 1, s. 1–2; *Encyklika papieża Piusa XI o „Akcji Katolickiej”*, WD 1931, t. 6, nr 4, s. 53–62.

⁵² T. Kubina, *List pasterski o Akcji katolickiej*, WD 1927, t. 2, nr 1, s. 3; tenże, *List pasterski o parafiach*, s. 41; tenże, *List pasterski*, WD 1938, t. 13, nr 5, s. 85; *Pierwszy Polski Synod Plenarny. Uchwały*, WD 1938, t. 13, nr 2, s. 31.

⁵³ *Z Sekretariatu Generalnego Ligi Katolickiej Diecezji Częstochowskiej*, WD 1927, t. 2, nr 6, s. 47.

⁵⁴ „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 1932, nr 94, poz. 808; *Ustawa o stowarzyszeniach*, WD 1933, t. 8, nr 3, s. 30–36.

Nadesłane sprawozdania z działalności bractw i stowarzyszeń kościelnych w parafiach powiatu wieluńskiego pozwalają poglądowo przedstawić liczbę członków poszczególnych oddziałów Akcji Katolickiej. Z pewnością dane te są niepełne, gdyż niektóre oddziały nie dopełniły obowiązku złożenia szczegółowej relacji ze swojej działalności w określonym terminie⁵⁵.

Tabela 1. Stowarzyszenia Akcji Katolickiej w parafiach powiatu wieluńskiego w latach 1937–1938

Lp.	Parafia (miejscowość)	Katolickie Stowarzyszenie Mężów		Katolickie Stowarzyszenie Kobiet		Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej		Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej	
		1937 r.	1938 r.	1937 r.	1938 r.	1937 r.	1938 r.	1937 r.	1938 r.
1	Biała	80	8	40	30	10	22	22	26
2	Bolesławiec	20	18	46	40	11	12	13	15
3	Chotów (Kurów)	22	21	39	38	13	15	13	14
4	Chróscin	—	—	—	—	—	20	—	—
5	Cieszęcin (Osiek)	128	122	78	72	26	39	31	65
6	Czajków (Muchy, Salomony)	32	30	40	30	14	12	36	24
7	Czarnożyły (Gromadnice)	35	11	112	60	12	26	24	40
8	Czastary	25	27	26	28	15	13	36	39
9	Działoszyn (Lisowice, Raciszyn, Szczyty, Trębaczew)	28	27	53	42	12	15	80	100
10	Dzietrzkowice	25	29	38	36	13	11	22	33
11	Dzietrzniki (Grębień)	68	64	87	85	25	30	33	42
12	Galewice – ekspozytura (Niwiska, Kużaj)	28	30	50	62	15	25	23	24
13	Jaworzno	—	—	—	—	12	13	15	22
14	Kadłub	—	—	—	—	—	—	20	28
15	Kielczygłów	—	—	—	72	12	—	14	24

⁵⁵ APŁOS, sygn. SPW 1069, Lista Patronatu i Zarządu Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej Męskiej w Naramicach, pow. Wieluńskiego z dn. 28 XI 1932 r.; tamże, sygn. SPW 1088, Pismo sekretarki Moniki Młynarczykówny do Starostwa Powiatowego w Wieluniu z dn. 12 IV 1933 r.; tamże, sygn. SPW 1095, Pismo Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej Żeńskiej w Krzyworzece do Pana Starosty w Wieluniu z dn. 26 I 1933 r.; tamże, SPW 1245, Pismo Starosty Powiatowego do Urzędu Wojewódzkiego. Wydziału Społeczno-Politycznego w Łodzi z dn. 28 I 1935 r., s. 17; *W Raczynie*, „Niedziela” 1932, t. 7, nr 50, s. 599.

Tabela 1. Stowarzyszenia Akcji Katolickiej... (cd.)

Lp.	Parafia (miejscowość)	Katolickie Stowarzyszenie Mężów		Katolickie Stowarzyszenie Kobiet		Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej		Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej	
		1937 r.	1938 r.	1937 r.	1938 r.	1937 r.	1938 r.	1937 r.	1938 r.
16	Komorniki	—	—	34	60	10	12	23	14
17	Konopnica	—	—	—	—	—	—	—	36
18	Kraszewice (Głuszyna, Jajaki, Jelenie, Kuźnica, Piasiki, Podreta, Pokuźnica, Smolar)	129	122	386	348	50	90	106	94
19	Krzyworzeka	—	—	—	—	—	—	—	—
20	Lututów (Kolonja Dobrosławska)	38	40	86	89	35	34	49	55
21	Łubnice	—	—	—	—	—	—	—	23
22	Łyskornia	—	38	30	92	—	32	—	38
23	Mieleszyn	—	12	—	—	—	—	—	12
24	Mierzycze	—	—	15	20	30	15	56	25
25	Mokrsko	12	12	68	71	—	—	40	45
26	Naramice	—	—	—	—	—	—	—	15
27	Ochędzyn	27	25	46	31	10	—	12	—
28	Osjaków (Czernice)	13	—	71	71	25	36	55	70
29	Ostrówek	—	21	—	29	—	18	—	30
30	Ożarów	—	—	—	—	—	—	—	—
31	Pątnów	—	—	—	—	—	—	—	12
32	Praszka (Gana, Kowale, Strojec, Szyszków, Wygieńdów)	120	60	60	75	92	72	260	150
33	Przedmość	—	47	—	78	—	—	32	35
34	Raczyn	—	—	—	—	—	—	—	—
35	Radostów	—	20	—	25	—	35	—	40
36	Radoszewice	—	22	—	48	—	8	—	32
37	Ruda	—	—	—	16	22	25	16	22
38	Rudlice	61	54	50	40	15	37	26	38
39	Rudniki (Dalachów)	45	46	40	42	25	—	20	63

Tabela 1. Stowarzyszenia Akcji Katolickiej... (cd.)

Lp.	Parafia (miejscowość)	Katolickie Stowarzyszenie Mężów		Katolickie Stowarzyszenie Kobiet		Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej		Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej	
		1937 r.	1938 r.	1937 r.	1938 r.	1937 r.	1938 r.	1937 r.	1938 r.
40	Siemkowice	—	30	32	16	20	25	40	31
41	Skomlin	—	—	—	—	11	15	22	28
42	Sokolniki	—	—	—	—	15	—	18	—
43	Szynkielów (Dymek)	115	113	132	172	71	78	76	72
44	Walichnowy	—	—	—	—	20	43	27	24
45	Węglewice	20	20	23	28	20	12	30	25
46	Wieluń (Gaszyn, Dąbrowa)	42	30	58	65	62	56	84	72
47	Wieruszów	47	43	60	63	27	34	45	49
48	Wierzbie	—	—	—	—	—	—	—	12
49	Wierzchlas	—	—	—	—	—	—	—	—
50	Wójcin	—	—	—	—	—	—	17	20
51	Żdźary	40	20	—	20	10	6	15	31
52	Żytniów	—	—	—	—	—	—	—	30

Źródło: AACz, sygn. Księgi biskupie i kurialne, 5, Sprawozdanie za rok 1937, s. 75–82; tamże, Sprawozdanie z działalności stowarzyszeń i bractw za rok 1938; tamże, Wykaz Oddziałów Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży żeńskiej, s. 154–166; J. Związek, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, s. 296–305.

Zebranie organizacyjne Ligi Katolickiej w Wieluniu odbyło się 13 kwietnia 1927 r. w sali teatralnej. Ks. Wincenty Przygodzki wygłosił na nim referat: *Czym jest Liga i jakie jej najbliższe zadanie*. Na uwagę zasługiwał fakt przybycia na zebranie przedstawicieli różnych stanów i zapatrywań politycznych, których zjednoczyła chęć powołania do życia organizacji katolickiej wolnej od wpływów politycznych. Wszyscy obecni, którzy wypełnili salę, zapisali się do powstającego stowarzyszenia. Odtąd działalność Ligi (a później Akcji) Katolickiej w parafiach powiatu wieluńskiego była coraz bardziej zintensyfikowana⁵⁶. Instytucje pań-

⁵⁶ Podczas trzeciego zebrania Ligi Katolickiej wyłoniono zarząd dla oddziału męskiego i żeńskiego. Stowarzyszenie mężów w 1927 r. w Przedmościu liczyło już 46 osób, stowarzyszenie kobiet – 62, stowarzyszenie młodzieży męskiej – 14, a stowarzyszenie młodzieży żeńskiej – 38 osób. Główną przeszkodę w rozwoju zrzeszeń katolickich stanowiła początkowo nieświadomość wiernych oraz wroga agitacja polityczna, która nadawała ich członkom przydomki, m.in. „wojsko” i „pachołki księży”. AACz, sygn. Księgi dziekańskie, 344, Pismo ks. W. Czarneckiego do Przewielebnego Księdza Dziekana Wieluńskiego z dn. 2 X 1935 r.; *Z Wielunia*, „Niedziela” 1927, t. 2, nr 19, s. 208; W. Marcinkowski, *Historia parafii Przedmość (w pow. wieluńskim)*, Częstochowa 1928, s. 27.

stwowe już w 1928 r. zarejestrowały jej działalność m.in. w Działoszynie, Lututowie, Łyskorni, Osjakowie, Węglewiczach i Wieluniu. Podejmowała ona akcje o charakterze katolickim i szerzyła wartości chrześcijańskie w życiu publicznym i prywatnym na terenie parafii⁵⁷.

Zadaniem zarządów i kierownictwa stowarzyszeń Akcji Katolickiej było składanie do sekretariatów generalnych w Częstochowie sprawozdań rocznych z prowadzonej działalności. Poszczególne oddziały były wizytowane przez dyrektorów diecezjalnych⁵⁸. Najczęściej zebrania zarządów parafialnych odbywały się co 2 miesiące⁵⁹. Ponadto w budynkach kościelnych lub należących do instytucji społecznych organizowano spotkania wszystkich członków poszczególnych stowarzyszeń, podczas których ustalano harmonogram działań i sposób ich realizowania⁶⁰. Główne formy zaangażowania członków Akcji Katolickiej (mężczyzn i kobiet wraz z duszpasterzami) w parafiach obejmowały organizację okolicznościowych akademii⁶¹, uroczystości opłatkowych i wielkanocnych (w tym dla potrzebujących)⁶², nabożeństw i spotkań z udziałem chorych⁶³, wydarzeń o charakterze kulturalnym (np. wystawa prasy katolickiej, wystawa misyjna)⁶⁴, czy bibliotek⁶⁵. Ponadto wielokrotnie formułowano i podpisywano rezolucje w obronie instytucji Kościoła⁶⁶. Jedną z ważniejszych aktywności członków Akcji Katolickiej był

⁵⁷ APŁOS, sygn. SPW 276, Wykaz zarejestrowanych stowarzyszeń i związków w I i II kwartale b.r., s. 2–3; tamże, s. 7, 16–17; tamże, Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Wydz. Bezp. Publ. w Łodzi z dn. 3 I 1929 r., s. 10.

⁵⁸ *Wizytacja Stowarzyszeń A.K.*, „Niedziela” 1934, t. 9, nr 15, s. 177; *Do oddziałów A.K. w diecezji*, „Niedziela” 1937, t. 12, nr 3, s. 33; *Działoszyn. Z życia K.S.M.Ż.*, „Niedziela” 1937, t. 12, nr 4, s. 45.

⁵⁹ AACz, sygn. KB 5, Sprawozdanie Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej w Częstochowie za rok 1937, s. 8–9.

⁶⁰ *Z Radoszewic*, „Niedziela” 1930, t. 5, nr 29, s. 365–366; *Budowa domu katolickiego w Wieluniu*, „Niedziela” 1935, t. 10, nr 32, s. 387.

⁶¹ *Z Radoszewic (pow. wieluński). Akademia papieska*, „Niedziela” 1932, t. 7, nr 14, s. 201; *Z Praszki*, „Niedziela” 1933, 8, nr 11, s. 133; *Z Cieszęcina*, „Niedziela” 1933, t. 8, nr 29, s. 349–350; *W Ochędzynie*, „Niedziela” 1934, t. 9, nr 46, s. 548; *W Rudnikach k/Wielunia*, „Niedziela” 1934, t. 9, nr 46, s. 548; *Z obchodu 10-lecia Diecezji*, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 11, s. 129; *Z Praszki*, „Niedziela” 1937, t. 12, nr 26, s. 319.

⁶² *Z Wielunia*, „Niedziela” 1934, t. 9, nr 3, s. 34; *Z parafii Galewice*, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 6, s. 69; *Działoszyn. Z życia K.S.M.Ż.*, „Niedziela” 1937, t. 12, nr 4, s. 46; *Z działalności charytatywnej w Wieluniu*, „Niedziela” 1938, t. 13, nr 4, s. 44.

⁶³ *„Dzień chorych” w Osjakowie*, „Niedziela” 1934, t. 9, nr 39, s. 465; *„Dzień chorych” w Wierszowie*, „Niedziela” 1937, t. 12, nr 42, s. 514.

⁶⁴ *Wystawa prasy katolickiej w Wieluniu*, „Niedziela” 1935, t. 10, nr 4, s. 45; W. Mondry, *Wystawa prasowa i misyjna w Wieluniu*, „Niedziela” 1935, t. 10, nr 5, s. 58.

⁶⁵ *Akcja Katolicka w Przysie przy pracy*, „Niedziela” 1939, t. 14, nr 7, s. 96.

⁶⁶ Akcja Katolicka w Wieluniu na posiedzeniu 4 VII 1937 r. przy udziale ponad 700 członków uchwaliła rezolucję w obronie metropolity krakowskiego abpa Adama Sapiehy, który popadł

udział w różnego rodzaju kursach, które poszerzały wiedzę o działalności stowarzyszeń kościelnych⁶⁷. W latach 1927–1928 zorganizowano kursy instrukcyjne Ligi Katolickiej, podczas których przedstawiano cele tej organizacji i zachęcano do zakładania oddziałów parafialnych⁶⁸. W późniejszych latach kursy instruktazowe były organizowane w poszczególnych częściach powiatu wieluńskiego i stały się okazją do wymiany doświadczeń pomiędzy katolikami zaangażowanymi w działalność stowarzyszeń katolickich⁶⁹. Jedną z form poszerzania wiedzy organizacyjno-informacyjnej zrzeszenia była lektura czasopism „Czyn Katolicki” i „Niedziela”⁷⁰.

Przynależność do Akcji Katolickiej wiązała się z rozwojem życia religijnego. Jej członkowie mogli otrzymywać specjalne odpusty⁷¹. Ks. Piotr Augustynik⁷² już od 1927 r. organizował dla młodzieży szkolnej i członków organizacji z Wielunia co-miesięczne nabożeństwa w klasztorze bernardynek. Obejmowały one referaty i wspólną modlitwę przed Najświętszym Sakramentem. Młodzież chętnie uczestniczyła w spotkaniach, a niektóre osoby mówiły o nich w następujący sposób: „Szkoda, że to nabożeństwo odprawia się raz tylko w miesiącu”⁷³. Szczególną formą troski o pogłębienie duchowości były rekolekcje dla członków Akcji Katolickiej i ćwiczenia duchowne organizowane przez nią dla innych grup parafialnych

w konflikt z władzami państwowymi. *Z obchodów parafialnych 10-lecia Diecezji Częstochowskiej*, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 10, s. 117; *Rezolucja Akcji Katolickiej w Wieluniu*, „Niedziela” 1937, t. 12, nr 29, s. 357.

⁶⁷ *Katolicka Szkoła Społeczna w Poznaniu*, WD 1932, t. 7, nr 4, s. 55; *Kursy instrukcyjne*, WD 1934, 9, nr 1, s. 2.

⁶⁸ *Kurs instrukcyjny Ligi Katolickiej*, WD 1927, t. 2, nr 4, s. 32; *Z Sekretariatu Generalnego Ligi Katolickiej Diecezji Częstochowskiej*, WD 1928, t. 3, nr 2, s. 23.

⁶⁹ 3 XII 1933 r. w Wieluniu zorganizowano kurs instrukcyjny dekanatu wieluńskiego dla stowarzyszeń kobiet i mężczyzn oraz Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia; 5 XII 1933 r. w Dietrzkowicach zorganizowano kurs dla dekanatu bolesławieckiego. *Kursy Instrukcyjne Akcji Katolickiej dla Zarządów Stowarzyszeń Kobiet Katolickich, Mężczyzn Katolickich i Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo*, „Niedziela” 1933, t. 8, nr 48, s. 577; *Kursy dla K.S. Mężów i Młodz. męskiej*, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 2, s. 21; *Katolickie Stowarzyszenie Kobiet*, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 9, s. 106; *Katolickie Stowarzyszenie Mężów*, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 9, s. 106; *Kurs A.K. w Wieluniu*, „Niedziela” 1939, t. 14, nr 3, s. 43.

⁷⁰ AACz, sygn. KB 5, Sprawozdanie Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej w Częstochowie za rok 1937, s. 7; *Z Akcji Katolickiej*, „Niedziela” 1936, t. 28, s. 340; *Dla uczczenia pamięci ks. Wł. Pluty*, „Niedziela” 1939, t. 14, nr 12, s. 166.

⁷¹ *Odpusty dla członków Akcji Katolickiej*, WD 1933, t. 8, nr 4, s. 43.

⁷² Ks. Piotr Augustynik (1889–1937) – prefekt i rektor kościoła popijarskiego w Wieluniu w latach 1918–1924. AACz, sygn. AP 2, Curriculum vitae z dn. 3 II 1927 r.; J. Szymański, *Duszpasterze Polonii i Polaków za granicą*, t. 1, Lublin 2010, s. 20–21.

⁷³ *Mł. Liga Kat. w Wieluniu*, „Młodzież Katolicka. Okólnik Związku Młodzieży Polskiej” (dalej: MKOZMP) 1927, t. 2, nr 4, s. 6.

(np. w Wieluniu rekolekcje dla inteligencji)⁷⁴. Szczególnym wydarzeniem było święto Akcji Katolickiej, które obchodzono w uroczystość Chrystusa Króla. W tym dniu organizowano uroczyste procesje, akademie i manifestacje wiary wraz z ogłaszaniem rezolucji wzywających do dostosowania prawa państwowego do nauczania Kościoła, np. w sprawie małżeństw. Uroczystość Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny stała się świętem stowarzyszenia kobiet, a uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa – stowarzyszenia mężów. Wówczas dokonywano aktu intronizacji, czyli poświęcenia rodzin Bożemu Sercu. Członkowie Akcji Katolickiej uczestniczyli ponadto w uroczystościach parafialnych i innych szczególnych wydarzeniach, np. z okazji błogosławieństwa sztandaru⁷⁵. Doskonałym sposobem na połączenie rozwoju osobistej pobożności członków Akcji Katolickiej i oddziaływania na społeczeństwo okazały się pielgrzymki stanowe do Częstochowy⁷⁶.

4. Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Żeńskiej

Wraz z nową sytuacją polityczno-społeczną po zakończeniu I wojny światowej władze kościelne podjęły działalność stowarzyszeniową wśród młodzieży. Na terenach wiejskich skupiała się ona na przygotowywaniu młodego pokolenia do właściwego gospodarowania własną ziemią, zwalczaniu analfabetyzmu i uregulowaniu sytuacji materialnej osób w podeszłym wieku. Wielką rolę w dziedzinie uświadamiania młodzieży mieli do odegrania, obok instytucji kościelnych, także nauczyciele⁷⁷. Bp Stanisław Zdzitowiecki już w 1918 r. polecił organizowanie zrzeżeń młodzieży w parafiach diecezji kujawsko-kaliskiej⁷⁸ i powołał do ist-

⁷⁴ Z Wielunia, „Niedziela” 1933, t. 8, nr 17, s. 205; Echa wielkopostne, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 17, s. 204; Rekolekcje zamknięte, „Niedziela” 1937, t. 12, nr 4, s. 45; Z domu rekolekcyjnego w Częstochowie, „Niedziela” 1937, t. 12, nr 47, s. 576; Trzydniowe rekolekcje zamknięte, „Niedziela” 1939, t. 14, nr 11, s. 142.

⁷⁵ Intronizacja Serca Jezusowego w Osjakowie, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 30, s. 365; Poświęcenie sztandaru K.S. Mężów w Wieruszowie, „Niedziela” 1938, t. 13, nr 26, s. 309; Święto patronalne K.S. Mężów, „Niedziela” 1938, t. 13, nr 27, s. 321.

⁷⁶ W 1927 r. zorganizowano pielgrzymki stanowe na Jasną Górę na spotkanie z bp. Teodorem Kubiną. Archiwum Paulinów na Jasnej Górze (dalej: AJG), sygn. Akta Jasnej Góry 1933, Pielgrzymka do Częstochowy Katolickiego Związku Kobiet. Program, s. 187–190; tamże, Pielgrzymka Katolickiego Związku Mężów 21–22 VIII 1937 r., s. 217.

⁷⁷ W. Maciejowski, *Nauczyciel wiejski wobec stowarzyszeń młodzieżowych*, „Przewodnik Społeczny” 1924, t. 5, s. 140–144; A. Szymański, *Akcja Katolicka a działalność gospodarczo-społeczna*, Poznań 1930, s. 30; J. Majka, *Katolickie organizacje młodzieżowe*, [w:] *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce 1832–1939*, red. Cz. Strzeszewski, R. Bender, K. Turowski, Warszawa 1981, s. 367; J. Związek, *Z przeszłości kościelnej Działoszyna i okolicy*, s. 336–337.

⁷⁸ AACZ, sygn. AP 140, List nauczyciela Antoniego Kozieła do Jego Eksceleńcy Księdza Biskupa Diecezji Kujawsko-Kaliskiej z dn. 29 VII 1924 r.; *Katolickie Związki Młodzieży*, KDKK 1918, t. 12,

nienia 1 października 1919 r. Sekretariat Generalny dla stowarzyszeń młodzieżowych. W omawianym okresie w każdej parafii powiatu wieluńskiego funkcjonowały oddziały Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży, jednak nie we wszystkich udało się powołać oddział Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej. Taka sytuacja była z pewnością wynikiem nadgranicznego położenia powiatu wieluńskiego, którego ludność emigrowała sezonowo do pracy za granicę od wczesnej wiosny do jesieni⁷⁹. Ponadto członkami KSM były najczęściej osoby, które ukończyły 18. rok życia i podejmowały pracę zarobkową, a niekiedy także zakładały własne rodziny⁸⁰.

Stowarzyszenia posiadały ściśle określoną strukturę wraz z patronatem (który obejmował miejscowego duchownego i osoby świeckie) oraz zarządem (m.in. z prezesem, sekretarzem i skarbnikiem)⁸¹. W 1934 r. Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej Męskiej i Żeńskiej zostały przekształcone w Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej (KSMm) i Żeńskiej (KSMŻ). Parafialne oddziały KSM zarejestrowane przez starostwo powiatowe podlegały ocenie policji pod kątem prowadzonej działalności. Spotkania zrzeszonych w nich członków odbywały się najczęściej w salach parafialnych, szkolnych bądź w domach prywatnych, według ustalonego porządku i w oparciu o statut. W ich trakcie wygłaszano referaty i podejmowano dyskusje⁸². Często przygotowywano też akademie przedstawiane w remizach strażackich⁸³. Poszczególne oddziały sporządzały protokoły spotkań i były cyklicznie wizytowane⁸⁴. Ponadto składały do sekretariatu diecezjal-

nr 12, s. 336; *Sprawozdanie Sekretarza Generalnego do Stowarzyszeń Młodzieży z działalności od dnia 1 IX do 1 XII 1921 r.*, KDKK 1921, t. 15, nr 12, s. 357; *Owocna praca Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej w Wieluniu*, MKOZMP 1927, t. 2, nr 5, s. 6; J. Domarańczyk, *Komunikaty*, MKOZMP 1927, t. 2, nr 9–12, s. 8.

⁷⁹ W 1937 r. KSMm nie było w następujących parafiach powiatu: Chróścín, Kałtub, Konopnica, Krzyworzeka, Łubnice, Mokrsko, Naramice, Ostrówek, Ożarów, Pątnów, Przedmość, Raczyn, Radostów, Radoszewice, Wierzbie, Wójcin i Żytniów. AACz, sygn. KB 5, Parafie, w których nie ma oddziałów KSMm, s. 39.

⁸⁰ Tamże, sygn. AP 140, Pismo ks. Boleśława Michnikowskiego do Przewielebnego Księdza Dziekana w Wieluniu z 10 VIII 1924 r.; APŁOS, sygn. SPW 1039, Pismo sekretarki B. Birletówny do Starostwa Powiatowego w Wieluniu z dn. 28 X 1933 r.

⁸¹ APŁOS, sygn. 1099, Lista patronatu i zarządu Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej Żeńskiej w Ochędzynie z dn. 5 XII 1932 r.

⁸² APŁOS, sygn. SPW 1034, Pismo Kat. Stow. Młodz. Męskiej i Żeńskiej, oddział w Rudzie do Starostwa Powiatowego w Wieluniu z dn. 17 VI 1938 r.; *Statut Związku Młodzieży Polskiej Męskiej w Częstochowie*, Częstochowa 1930; *Statut Związku Młodzieży Polskiej Żeńskiej w Częstochowie*, Częstochowa 1930; F. Łojek, *Z życia S.M.P. w Dekanacie Praszowskim*, „Niedziela” 1932, t. 7, nr 14, s. 165.

⁸³ *Z Czarnożył*, „Niedziela” 1932, t. 7, nr 3, s. 33–34.

⁸⁴ W 1927 r. ks. Franciszek Łojek – prefekt szkół powszechnych w Wieluniu – został mianowany sekretarzem okręgowym Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej na powiat wieluński. W 1932 r. sekretarz okręgowy określał pracę z młodzieżą w powiecie jako jedną z piękniejszych i wdzięcz-

nego roczne sprawozdania ze swojej działalności i wpłacały składki członkowskie. W poszczególnych oddziałach KSM powoływano odrębne działy (religijny, organizacyjno-ideowy i oświatowy, gospodarczo-zawodowy, wychowania fizycznego i imprez), do których należeli ich członkowie. Niekiedy poszczególne sekcje prowadziły zawężoną działalność i posiadały bardziej uszczegółowione nazwy. W 1933 r. na 100 oddziałów KSM w powiecie wieluńskim (skupiających ok. 3 tys. młodzieży) było aż 60 zespołów przysposobienia rolniczego. Sekcję robót ręcznych i szydełkowych dla dziewcząt prowadziły dwie instruktorki ze Związku Młodzieży i jedna z ramienia Związku Ziemianek. Sekcję organizacyjną prowadził M. Niełacny, pod kierownictwem sekretarza generalnego ks. Zygmunta Łojka. W niektórych parafiach funkcjonowało po kilka odrębnych oddziałów, które znajdowały się w poszczególnych wioskach⁸⁵.

Najsilniej rozwinięty w strukturze KSM w powiecie wieluńskim był dział przysposobienia rolniczego. W 1937 r. funkcjonowały tam aż 64 zespoły zrzeszające 318 osób (na 134 zespoły w pięciu powiatach całej diecezji częstochowskiej). Na taki stan rzeczy wpływał typowo rolniczy charakter omawianych terenów. Mimo to przeszkodą w działalności zespołów przysposobienia rolniczego w powiecie wieluńskim były sezonowe wyjazdy do pracy w Niemczech. Z tego powodu nie wszystkie mogły doprowadzić do końca rozpoczęte uprawy⁸⁶. Działalność sekcji rolniczej polegała na uczestnictwie w specjalnych kursach poszerzających wiedzę o uprawach roślin i hodowli zwierząt, które były często organizowane we współpracy z Okręgowym Towarzystwem Organizacji i Kółek Rolniczych⁸⁷. Następnie przygotowani druhowie brali udział w konkursach na najlepszą uprawę bądź hodowlę. W wyznaczonych terminach specjalne komisje dokonywały oględzin zgłoszeń konkursowych. Sukcesy w nich odnosiły m.in. zespoły z Radoszewic. Sekcje przysposobienia rolniczego z powiatu wieluńskiego startowały m.in. w konkursach uprawy buraków, cebuli, kukurydzy, ogródków kwiatowych i warzywnych, soi wołyńskiej oraz ziemniaków, a także hodowli trzody chlewnej. Ponadto działy przysposobienia rolniczego organizowały wystawy przetworów owocowych (m.in. w 1932 r. KSMŻ w Dietrzkowicach)⁸⁸.

niejszych spośród innych form działalności społecznej. Po wizytacji dwóch dekanatów ks. Franciszek Łojek stwierdzał istnienie KSM w każdej parafii. Łącznie stowarzyszenie zrzeszało 1 449 osób (w tym 920 dziewcząt i 529 chłopców). F. Łojek, *Ogólny rzut oka na S.M.P. w Wieluńskim*, „Niedziela” 1932, t. 7, nr 14, s. 165; *Mianowania w Akcji Katolickiej*, „Niedziela” 1934, t. 9, nr 36, s. 429; *Zmiany w Diecezjalnej Akcji Katolickiej*, „Niedziela” 1935, t. 10, nr 32, s. 387.

⁸⁵ *Całokształt pracy SMP w Wieluńskim*, „Niedziela” 1933, t. 8, nr 17, s. 205.

⁸⁶ Tamże, s. 37.

⁸⁷ *Z Radoszewic*, „Niedziela” 1930, t. 5, nr 23, s. 294; *Ze Skomlina*, „Niedziela” 1933, t. 8, nr 21, s. 253; *Młodzież z KSM. Przoduje w p.r.*, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 6, s. 69; *Pięciodniowy kurs dla przodowników Przysp. Rolniczego w Wieluniu*, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 9, s. 105.

⁸⁸ *Z Radoszewic*, „Niedziela” 1929, t. 4, nr 41, s. 490–491; *Z Dietrzkowic*, „Niedziela” 1932, t. 7, nr 43, s. 516.

Zakres działalności parafialnych oddziałów KSM był dość szeroki i obejmował nie tylko przygotowanie liturgii (wraz z prowadzeniem chórów) i uroczystości kościelnych, ale także akcje dobroczynne, kulturalne i społeczne. Druhny i druhowie wykorzystywali w prowadzonej aktywności wiedzę i umiejętności zdobyte na kursach i szkoleniach. Dziewczęta samodzielnie haftowały sztandary stowarzyszenia (m.in. w Czarnożyłach i Skomlinie) i odnawiały szaty liturgiczne. Młodzież przeprowadzała kwesty, loterie fantowe i sprzedawała bilety wstępów na przygotowywane przez siebie przedstawienia. Środki pozyskiwane w ten sposób przeznaczano często na cele kościelne i charytatywne (np. urządzenie wigilii dla biednych)⁸⁹.

Przynależność młodzieży do KSM wiązała się, obok działalności społecznej, głównie z rozwijaniem pobożności. Szczególną okazją do tego były w parafiach obchody święta młodzieży w dniu św. Stanisława Kostki. Przygotowania do uroczystych nabożeństw z kazaniami i akademiami poprzedzało specjalne *triduum* (a niekiedy nowenna), w czasie którego młodzież odprawiała rekolekcje, uczestniczyła w nabożeństwach, adorowała Najświętszy Sakrament oraz przystępowała do spowiedzi i Komunii św. Druhowie samodzielnie przygotowywali pieśni liturgiczne i dekorowali świątynie. Organizowano ponadto (w maju, czerwcu bądź od 1935 r. – we wrześniu) święto druhen, które było dedykowane młodzieży żeńskiej⁹⁰.

Członkowie KSM uczestniczyli w rekolekcjach młodzieżowych (niekiedy zamkniętych), adorowali Najświętszy Sakrament m.in. w Grobie Pańskim i z okazji nabożeństwa 40-godzinnego. Uczestniczyli także w różnego rodzaju nabożeństwach z własnymi sztandarami oraz angażowali się w organizację uroczystości parafialnych, uczestnicząc w procesjach⁹¹. Często po zakończonej liturgii młodzież spędzała wspólnie czas przy kościołach i w salach parafialnych, a także towarzyszyła sobie w najważniejszych momentach życia, m.in. przy zawieraniu sakramentu małżeństwa i w pogrzebach⁹².

⁸⁹ Z Czarnożył, „Niedziela” 1932, t. 7, nr 13, s. 154; *Sprawozdanie z działalności S.M.P.Ż. w Skomlinie*, „Niedziela” 1932, t. 7, nr 24, s. 250.

⁹⁰ T. Banach, Z Wieruszowa, „Niedziela” 1927, t. 2, nr 50, s. 535; Z Wieruszowa, „Niedziela” 1928, t. 3, nr 25, s. 294–295; Z Działoszyna, „Niedziela” 1931, t. 6, nr 27, s. 348; J. Pietrzak, Ze Skomlina, „Niedziela” 1931, t. 6, nr 29, s. 373; Z Działoszyna, „Niedziela” 1933, t. 8, nr 29, s. 350; W Czajkowie, „Niedziela” 1934, t. 9, nr 24, s. 285; Z obchodu „Święta druhen”, „Niedziela” 1935, t. 10, nr 38, s. 459; Święto druhen, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 41, s. 497; Z parafii Praszka, „Niedziela” 1937, t. 12, nr 41, s. 501.

⁹¹ Rolniczy charakter powiatu wieluńskiego wpływał na uroczyste świętowanie dożynków i organizowanie wystaw płodów rolnych. 22 IX 1935 r. w Wieluniu odbyły się dożynki powiatowe zorganizowane przez Okręgowe Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych. Na uroczystość przybyło ok. 3 tys. młodzieży z KSM, Związku Strzeleckiego i Związku Młodej Wsi. Ponadto było obecnych kilka tysięcy mieszkańców powiatu. *Dożynki w Dietrzkowicach*, „Niedziela” 1934, t. 9, nr 40, s. 478; *W Kraszewicach*, „Niedziela” 1935, t. 10, nr 2, s. 21; *Dożynki Powiatowe w Wieluniu*, „Niedziela” 1935, t. 10, nr 40, s. 484.

⁹² *Owocna praca Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej w Wieluniu*, MKOZMP 1927, t. 2, nr 5, s. 6; *W Działoszynie*, „Niedziela” 1935, t. 10, nr 11, s. 130; M. i F. Rojtkowie, *Ocalić od zapomnienia. Szkice z dziejów Bolesławca nad Prosną*, Kraków 2007, s. 65.

Szczególnymi wydarzeniami dla stowarzyszeń młodzieży były uroczystości błogosławienia sztandarów ich organizacji, które często były wyhaftowane własnoręcznie przez młodzież. Po nabożeństwach w drzewce chorągwi wbijano pamiątkowe gwoździe. Zazwyczaj w tych wydarzeniach uczestniczyły delegacje KSM z okolicznych parafii oraz inne organizacje społeczne. 8 IX 1931 r. podczas poświęcenia sztandaru KSMŻ w Praszcze ks. Julian Kowalski powiedział m.in.: „Macie stać pod sztandarem wiernie, nie upadając na duchu, choćby były w was gromy, a wzorem w życiu niech wam zawsze będzie Królowa Korony Polskiej”. Uroczyscie obchodzono także poświęcenia świetlic dla młodzieży katolickiej (np. w 1930 r. w Działoszynie)⁹³.

Wszystkie ważniejsze uroczystości o charakterze kościelnym, jak i państwowym (patriotycznym), były okazją do organizowania okolicznościowych akademii, w czasie których młodzież prezentowała referaty i utwory liryczne, wygłaszała monologi, śpiewała pieśni oraz wystawiała przedstawienia, pantomimy, a niekiedy nawet kilkuaktowe spektakle. Wymagało to odpowiedniego przygotowania i współpracy z innymi instytucjami. Często nad przebiegiem tego typu wydarzeń czuwali księża-patroni, nauczyciele i kierownicy miejscowych szkół, a także zaangażowani społecznie właściciele ziemscy⁹⁴ oraz chóry pod dyktando miejscowych organistów. Akademie odbywały się najczęściej w remizach strażackich bądź dużych salach innych instytucji (np. w sali Polskiej Macierzy Szkolnej w Wieluniu) i cieszyły się ogromnym zainteresowaniem mieszkańców, a zwłaszcza rodziców młodzieży i lokalnych działaczy społecznych. Niekiedy wstęp na nie był płatny, a dochód przeznaczano na cele stowarzyszenia młodzieży, a najczęściej na cele służące lokalnej społeczności, m.in. zakładanie bibliotek czy prowadzenie działalności dobroczynnej⁹⁵.

Szczególne miejsce posiadały jasełka, które wystawiano w okresie Bożego Narodzenia. Były one nieodłącznym elementem tego czasu w niemal każdej parafii i pomagały lepiej przeżywać święta. Przy tej okazji organizowano również spotkania opłatkowe połączone ze składaniem życzeń. Podobne zebrania świąteczne odbywały się również w okresie wielkanocnym⁹⁶. Także obchody święta młodzieży

⁹³ Z uroczystości poświęcenia sztandaru II Stow. Młodzieży, MKOZMP 1927, t. 2, nr 9–12, s. 5; Z Działoszyna, „Niedziela” 1930, t. 5, nr 44, s. 541; Jak żyją oddziały K.S.M.Ż. (Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej)?, „Niedziela” 1935, t. 10, nr 21, s. 255; Poświęcenie sztandarów K.S.M. w Kraszewicach, „Niedziela” 1935, t. 10, nr 34, s. 411.

⁹⁴ W Rudzie w organizację akademii angażowała się szlachcianka Taczanowska, a w Lututowie dziedziczka Maria Kurnatowska.

⁹⁵ Kilka słów o Stowarzyszeniu Polskiej Młodzieży w Lututowie, „Niedziela” 1931, t. 6, nr 13, s. 167; J. Pietrzak, Ze Skomlina, „Niedziela” 1931, t. 6, nr 29, s. 373; Z Rudy, „Niedziela” 1931, t. 6, nr 43, s. 542; W Wieluniu, „Niedziela” 1933, t. 8, nr 47, s. 566; W Siemkowicach, „Niedziela” 1934, t. 9, nr 49, s. 580.

⁹⁶ Jasełka w Wieluniu, „Niedziela” 1927, t. 2, nr 4, s. 14; Z Działoszyna, „Niedziela” 1931, t. 6, nr 3, s. 60; Jasełka w Siemkowicach, „Niedziela” 1934, t. 9, nr 5, s. 58.

(w tym święta druhen) obejmowały corocznie przygotowywane akademie, w czasie których koncentrowano się na życiorysie św. Stanisława Kostki i wskazywano właściwe wzorce postępowania dla młodzieży⁹⁷. Co roku przygotowywano akademię papieską z okazji rocznicy wyboru Piusa XI na stolicę Piotrową, a także organizowano spotkania z przedstawieniami z okazji imienin i innych ważnych wydarzeń życia w duszpasterzy parafialnych (m.in. zmiany parafii)⁹⁸.

Zarządy wszystkich oddziałów parafialnych KSM z powiatu wieluńskiego uczestniczyły cyklicznie w kursach szkoleniowych z zakresu aktualnych zagadnień stowarzyszenia. Prowadzili je sekretarze generalni. Poza sprawami organizacyjnymi młodzież słuchała referatów. Kursy organizowano dla całego okręgu wieluńskiego w wybranej parafii, np. w Lututowie i Wieluniu (w 1931 r.), a także w kilku miejscowościach powiatu⁹⁹. Ponadto członkowie KSM uczestniczyli w kursach, m.in.: społecznych (w Osjakowie, Skomlinie, Wieluniu i Wieruszowie), gotowania, pieczenia, kroju, szycia, haftowania, robót ręcznych i samarytańskim (pierwszej pomocy)¹⁰⁰. Druhowie i druheny, a często tylko ich delegaci, brali udział w ogólnopolskich, powiatowych, diecezjalnych i dekanalnych zjazdach młodzieży¹⁰¹.

Oddziały KSM zakładały własne biblioteki i organizowały spotkania czytelnicze (m.in. w Naramicach), a także odczyty, pogadanki i zajęcia praktyczne. W 1931 r. w Radoszewicach staraniem młodzieży i przy pomocy nauczycieli powstała Kasa Stefczyka¹⁰². Działalność w stowarzyszeniach młodzieży była także okazją do wspólnego spędzania czasu i organizowania wycieczek. Wpływało to na powstawanie zażytych relacji, które zawiązywały się pomiędzy ich członkami, i wzruszające pożegnania druhow i druhen zmieniających miejsca zamieszkania¹⁰³.

⁹⁷ *Z Działoszyna*, „Niedziela” 1928, t. 3, nr 51, s. 590; *Z Sokolnik*, „Niedziela” 1933, t. 8, nr 1, s. 9.

⁹⁸ *Z Czajkowa*, „Niedziela” 1931, t. 6, nr 11, s. 142; *Z Wielunia*, „Niedziela” 1932, t. 7, nr 9, s. 106; *Z Praszki*, „Niedziela” 1932, t. 7, nr 43, s. 516; *Pożegnanie ks. Proboszcza w Radoszewicach*, „Niedziela” 1934, t. 9, nr 33, s. 390; *Z życia K.S.M. w Wieruszowie*, „Niedziela” 1934, t. 9, nr 38, s. 453; *Dożynki w Dzierżkowicach*, „Niedziela” 1934, t. 9, nr 40, s. 478; *Z Kraszewic*, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 17, s. 204; *W Lututowie*, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 19, s. 230; *M. Rabędzia, Z Siemkowic*, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 31, s. 377.

⁹⁹ *Kursy dla K.S. Mężów i Młodz. męskiej*, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 2, s. 21; *Katolickie Stowarzyszenie Mężów*, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 9, s. 106; *Przeszkolona kadra druhen K.S.M.Ż.*, „Niedziela” 1938, t. 13, nr 29, s. 345; *W Wieluniu kurs dla Kierownictw*, „Niedziela” 1939, t. 14, nr 8, s. 109.

¹⁰⁰ A. Radomski, *Od Sekretariatu Generalnego dla Stow. Młodzieży*, KDKK 1925, t. 19, nr 12, s. 496–500; *Całokształt pracy SMP w Wieluńskim*, „Niedziela” 1933, t. 8, nr 17, s. 205.

¹⁰¹ W dniach 4–7 VI 1927 r. odbył się w Poznaniu II Ogólnopolski Zlot Młodzieży Żeńskiej. Z powiatu wieluńskiego wzięły w nim udział druheny z Czarnożył (1 osoba), Wielunia (2 osoby) i Wierchłasa (2 osoby). 28 V 1933 r. w Praszce odbył się pierwszy zlot dekanatu praskowskiego z okazji święta druhen. *Sprawozdanie ze Zlotu II. Ogólnopolskiego Młodzieży żeńskiej w Poznaniu od 4–7 czerwca 1927*, MKOZMP 1927, t. 2, nr 6, s. 7; *Zlot w Praszce*, „Niedziela” 1933, t. 8, nr 25, s. 301.

¹⁰² *Z Radoszewic*, „Niedziela” 1931, t. 6, nr 15, s. 196; *Z Naramic*, „Niedziela” 1933, t. 8, nr 12, s. 145.

¹⁰³ *Z Osjakowa do Łotwy*, „Niedziela” 1935, t. 10, nr 45, s. 545; *Święto druhen*, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 41, s. 497.

5. Stowarzyszenia włączone do Akcji Katolickiej

Wraz z rozwojem Akcji Katolickiej powstawały kolejne stowarzyszenia, a już funkcjonujące włączano w jej struktury. W zamierzeniu władz kościelnych Akcja Katolicka miała koordynować działalność wszystkich stowarzyszeń religijno-społecznych.

Związek Polskiej Inteligencji Katolickiej

W celu zaangażowania w sprawy religijne przedstawicieli inteligencji powołano do istnienia specjalne stowarzyszenia, które dedykowano osobom posiadającym wyższe wykształcenie¹⁰⁴, w 1931 r. przyjęły one nazwę: Związek Polskiej Inteligencji Katolickiej. Bp Teodor Kubina dostrzegał wielką rolę inteligencji, która jego zdaniem była elitą i stanowiła przykład dla całego społeczeństwa. Stąd wypływała jego troska o jak najlepsze formowanie religijne osób z wyższym wykształceniem¹⁰⁵. 5 lutego 1939 r. ks. Maksymilian Binkiewicz informował władze diecezjalne o podjętych działaniach w kierunku rozwoju wieluńskiego Koła Polskiej Inteligencji Katolickiej: „Rozpocząłem już zbieranie kandydatów. Dotychczas mam 15 osób – wyłącznie z wyższym wykształceniem: Profesorów, Profesorki, Sędziego, Komisarza Ziemskiego itp.” Planowano wówczas zwołanie pierwszego zebrania organizacyjnego¹⁰⁶, które odbyło się 12 marca 1939 r. w Wieluniu. Wstępne zapisy kandydatów do stowarzyszenia wyłoniły 23 osoby, które chciały zaangażować się w jego działalność wraz z asystentem – ks. mgr. Maksymilianem Binkiewiczem¹⁰⁷.

Koła misyjne

Równocześnie z powstawaniem licznych stowarzyszeń po zakończeniu I wojny światowej w parafiach diecezji kujawsko-kaliskiej i diecezji częstochowskiej zakładano także koła misyjne¹⁰⁸. Składki ich członków przeznaczano na prenumeratę pism o tej tematyce i cele ogólnomisyjne. Funkcjonowało ono w Bolesławcu. Jego członkowie prenumerowali pismo „Murzynek” i podczas spotkań

¹⁰⁴ Cz. Strzeszewski, *Katolickie organizacje inteligencji*, [w:] *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce*, s. 367.

¹⁰⁵ T. Kubina, *Akcja katolicka a akcja społeczna*, Poznań – Warszawa – Wilno – Lublin 1930, s. 80–83; tenże, *Praca katolicka inteligencji z wyższym wykształceniem*, [w:] tenże, *W podniosłych chwilach i doniosłych sprawach*, t. 2, s. 107–126; J. Związek, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, s. 278; tenże, *Katolickie stowarzyszenia społeczne w diecezji częstochowskiej*, s. 118–120.

¹⁰⁶ AACz, sygn. KB 31, Pismo ks. Maksymiliana Binkiewicza do Wielce Czciwego Księdza Dyrektora z dn. 5 II 1939 r., s. 127–128.

¹⁰⁷ *Zebranie organ. Koła Inteligencji Kat. w Wieluniu*, „Niedziela” 1939, t. 14, nr 11, s. 142.

¹⁰⁸ *Polskie Towarzystwo Misyjne*, KDKK 1922, t. 16, nr 7–9, s. 276; *Zakładanie Kół parafialnych Towarzystwa Misyjnego*, KDKK 1922, t. 16, nr 10, s. 370; *W sprawie ożywienia Kół Tow. Mis.*, KDKK 1925, t. 19, nr 3–4, s. 134.

wspólnie zapoznawali się z zamieszczonymi w nim artykułami. Prowadzili zbiórki znaczków pocztowych na rzecz wsparcia misji¹⁰⁹. W Siemkowicach w 1929 r. funkcjonował Związek Mszalny, do którego należało 137 osób. W tym roku na cele misyjne przekazano z parafii 152 zł¹¹⁰.

W latach 30 XX w. funkcjonowały już trzy stowarzyszenia, które zajmowały się sprawami misyjnymi. Były to: Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary (zrzeszające dorosłych), Papieskie Dzieło Dzieciństwa Pana Jezusa (do którego należały dzieci) i Papieskie Dzieło św. Piotra Apostoła¹¹¹. Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary zawiązano m.in. w Mieleszynie i Radoszewicach. Jego członkowie prenumerowali pięć egzemplarzy „Roczników Rozkrzewiania Wiary”¹¹². Z kolei Papieskie Dzieło Dzieciństwa Pana Jezusa powstało w Działoszynie i Osjakowie¹¹³. Także w pozostałych parafiach wierni angażowali się we wspieranie dzieł misyjnych poprzez organizowane zbiórki pieniężne podczas niedziel misyjnych¹¹⁴. W Wieluniu organizowano wystawy misyjne ukazujące bogactwo kulturowe odległych krajów¹¹⁵.

Zjednoczenie Robotników Chrześcijańskich

Zjednoczenie Robotników Chrześcijańskich było organizacją związków zawodowych o profilu katolickim, które działały wśród ludności robotniczej. W diecezji kujawsko-kaliskiej zostało zapoczątkowane w 1905 r.¹¹⁶ 1 października 1919 r. utworzono 2 sekretariaty do spraw robotników: dla stowarzyszeń kobiet pracujących i stowarzyszeń młodzieży. Następnie utworzono dodatkowo sekretariat dla stowarzyszeń robotników. Sekretarzem generalnym dla nich został ks. Józef Patrzyk¹¹⁷. Oddział tego stowarzyszenia funkcjonował w Wieluniu i posiadał własny zespół muzyczny. Jego członkowie uczestniczyli w nabożeństwach w intencji środowiska rzemieślniczego w uroczystość św. Józefa¹¹⁸.

¹⁰⁹ M. i F. Rojkwie, *Ocalić od zapomnienia*, s. 63.

¹¹⁰ *Sprawozdanie z ruchu misyjnego w diecezji częstochowskiej za 1928 rok*, WD 1929, t. 4, nr 2, s. 17.

¹¹¹ J. Dębiński, *Duchowieństwo rzymskokatolickie diecezji włocławskiej*, s. 500–501.

¹¹² AACz, sygn. KP 293, s. 21; *Z Radoszewic*, „Niedziela” 1930, t. 5, nr 29, s. 365.

¹¹³ AACz, sygn. KB 96, Pismo ks. E. Hadasia do Prześwieconej Kurii Biskupiej w Częstochowie z dn. 14 VII 1936 r.; tamże, Pismo ks. I. Chartlińskiego do Prześwieconej Kurii Biskupiej w Częstochowie z dn. 20 VII 1936 r.; *Dyrekcja Diecezjalna Papieskiego Dzieła św. Dzieciństwa Pana Jezusa. Sprawozdanie za 1935 r.*, WD 1936, t. 11, nr 3, s. 33.

¹¹⁴ *Ofiary na Misje*, KDKK 1924, t. 18, nr 2, s. 75; *Dla Misji*, WD 1927, t. 2, nr 6, s. 45; *Pomoc Misjom*, WD 1929, t. 4, nr 5, s. 39–40; *Ofiary na Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary, złożone w Kurii Biskupiej w Częstochowie w 1930 r.*, „Niedziela” 1931, t. 6, nr 15, s. 197.

¹¹⁵ W. Mondry, *Wystawa prasowa i misyjna w Wieluniu*, „Niedziela” 1935, 10, nr 5, s. 58.

¹¹⁶ *Zjednoczenie robotników Chrześcijańskich*, KDKK 1919, 13, nr 8–9, s. 236–237.

¹¹⁷ Ks. Józef Patrzyk (1885–1948) – wikariusz w Przemyśle w latach 1917–1919, a następnie sekretarz generalny do spraw społecznych w kurii biskupiej. *Sekretariat Generalny do spraw robotników*, KDKK 1919, 13, nr 12, s. 334; K. Kęsik, *Kościół katolicki w powiecie wieluńskim w czasie I wojny światowej*, Opole 2020, s. 490.

¹¹⁸ *Uroczystość św. Józefa*, GZWiel 1926, t. 13, s. 6.

Stowarzyszenia Wychodźców Polskich pod opieką Królowej Korony Polskiej w diecezji częstochowskiej

W okresie międzywojennym bezrobocie stało się jednym z najważniejszych problemów mieszkańców powiatu. W tej sytuacji rozwijała się emigracja zarobkowa, która w pierwszym rzędzie dotyczyła wyjazdów do sąsiednich Niemiec. Jednak wielu ludzi udawało się także m.in. do Francji i Belgii. Ludność wyjeżdżająca do pracy za granicą była otaczana troską zarówno przez bpa Stanisława Zdzitowieckiego¹¹⁹, jak i bpa Teodora Kubinę¹²⁰. 26 lutego 1931 r. powstało Stowarzyszenie Wychodźców Polskich pod opieką Królowej Korony Polskiej w diecezji częstochowskiej¹²¹. Jego celem było zjednoczenie robotników sezonowych, podniesienie wśród nich poziomu życia religijnego i ugruntowanie postaw patriotycznych. Następnie tworzone stowarzyszenia wychodźców w poszczególnych parafiach, a zwłaszcza na terenie powiatu wieluńskiego, który graniczył z Niemcami¹²².

W wielu miejscowościach proboszczowie podjęli odpowiednie działania zgodne z rozporządzeniami diecezjalnymi. Organizowano rekolekcje dla wychodźców (m.in. w Bolesławcu, Chróście, Mieleszynie, Siemkowicach, Węglewicach i Żdżarach) i ich uroczyste pożegnania. Proboszczowie zachęcali ich do czytania „Niedzieli” i utrzymywali z nimi stałą korespondencję¹²³. Stowarzyszenie wychodźców w latach 1931–1932 założono w 19 parafiach powiatu wieluńskiego. Jego oddziały posiadały własne zarządy, na czele których znajdowali się miejscowi duszpasterze, i zrzeszały od kilku do kilkuset członków (np. w Osjakowie – 705 osób). Łącznie do stowarzyszenia w latach 1931–1932 należało ponad 2,5 tys. robotników sezonowych¹²⁴. W kolejnych latach przed wyjazdami za gra-

¹¹⁹ *Opieka nad emigrantami*, KDKK 1922, t. 16, nr 10, s. 380; *Z kurii diecezjalnej*, KDKK 1923, t. 17, nr 4–5, s. 171; *Wychodźstwo do Francji*, KDKK 1923, t. 17, nr 9, s. 352–356; *Wychodźstwo do Niemiec*, KDKK 1923, t. 17, nr 10, s. 408–410; *Pastoralia*, KDKK 1924, t. 18, nr 3, s. 134–138; *Pastoralia*, KDKK 1925, t. 19, nr 5, s. 198, 201.

¹²⁰ T. Kubina, *W sprawie wychodźców*, WD 1927, t. 2, nr 6, s. 45–46; *Do Drogich Diecezjan moich przebywających na pracy za granicą*, „Niedziela” 1930, t. 5, nr 32, s. 389–391; *O większą troskliwość o wychodźstwo*, „Niedziela” 1935, t. 10, nr 30, s. 358–359.

¹²¹ *Dekret erekcyjny Stowarzyszenia Wychodźców Polskich*, WD 1931, t. 6, nr 2, s. 37–38.

¹²² Okręg wieluński stowarzyszenia, ze względu na dużą skalę emigracji, jako jedyny w diecezji został podzielony na dwie części, obejmujące dekanaty: bolesławiecki i praszkowski (dyrektorem został ks. Julian Kowalski – wikariusz w Praszce) oraz wieluński i wieruszowski (dyrektorem został ks. Leon Izdebski – proboszcz w Konopnicy). AACz, sygn. KB 32, *Podział diecezji na okręgi w wychodźcze i nominacje dyrektorów okręgowych*, s. 187; *Statut Stowarzyszenia Wychodźców Polskich*, WD 1931, t. 6, nr 2, s. 38–39.

¹²³ AACz, sygn. KB 32, Pisma proboszczów do kurii biskupiej w Częstochowie z lat: 1928, 1931, s. 83–85, 87–89, 93, 97, 103–105, 123, 137, 149–150, 157.

¹²⁴ Tamże, s. 121–289; tamże, sygn. KP 293, Pismo bpa Teodora Kubiny do Przewielebnego ks. Adama Borka Proboszcza w Mieleszynie z dn. 10 IX 1931 r., s. 22; M. Widera, „Stowarzy-

nicę w parafiach powiatu odbywały się spotkania bpa Teodora Kubiny z wychodźcami (m.in. w: Bolesławcu, Lututowie, Osjakowie i Wieluniu)¹²⁵.

Krucjata Eucharystyczna

Szczególną formą duszpasterstwa zbiorowego była Krucjata Eucharystyczna¹²⁶, która rozwijała w dzieciach miłość do Serca Pana Jezusa poprzez kształtowanie cnót i charakterów, a także przygotowywała je do pracy w stowarzyszeniach młodzieży. Stowarzyszenie to w powiecie wieluńskim funkcjonowało najczęściej na terenie szkół. Od 1928 r. Krucjata Eucharystyczna była organizacją zatwierdzoną przez władze szkolne na równi z innymi organizacjami, a jej oddziałami opiekowali się księża prefekci i katecheci¹²⁷. Zgodnie z *Regulaminem Kół Szkolnych Krucjaty Eucharystycznej*, a następnie *Statutem Krucjaty Eucharystycznej Dzieci w Polsce*, przyjętym przez konferencję episkopatu 15 grudnia 1937 r., celem tej organizacji było pogłębienie wychowania religijnego i kształtowanie charakteru młodzieży. Cel ten był realizowany poprzez ćwiczenia religijne, modlitwę, przystępowanie do sakramentów św. i uczestnictwo w zebraniach Krucjaty Eucharystycznej¹²⁸. W 1939 r. odpowiedzialnym za oddziały z okręgu wieluńskiego z ramienia diecezji częstochowskiej był ks. Ignacy Rabsztyn¹²⁹. 4 czerwca 1939 r. zorganizowano dzień krucjat, którego obchody powiatowe odbyły się w Wieluniu¹³⁰.

szenie Wychodźców Polskich pod opieką Królowej Korony Polskiej w diecezji częstochowskiej" w parafiach powiatu wieluńskiego, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 2020, t. 40, nr 2, s. 172–180.

¹²⁵ *Zmiany w składzie duchowieństwa*, WD 1931, t. 6, nr 6, s. 110; *Stowarzyszenie Wychodźców Polskich pod opieką Królowej Korony Polskiej w diecezji częstochowskiej*, „Niedziela” 1931, t. 6, nr 6, s. 78–79.

¹²⁶ Krucjatę Eucharystyczną w 1916 r. we Francji założył o. Albert Bessier SJ pod wpływem Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego z 1914 r. zorganizowanego w Lourdes. W Polsce była ona nazywana także Rycerstwem Jezusowym i została zorganizowana przez św. s. Urszulę Ledóchowską w 1925 r. R. Rak, *Krucjata Eucharystyczna*, [w:] EK, t. 9, red. A. Szostek, B. Migut, R. Sawa, Lublin 2003, kol. 1375; *Ustawy Krucjaty Eucharystycznej, czyli Rycerstwa Jezusowego Młodzieży Szkolnej*, Kraków 1936, s. 10–14; J. Bok, *Przewodnik Krucjaty Eucharystycznej, czyli Rycerstwa Jezusowego*, Kraków, 1933, s. 3.

¹²⁷ AACz, sygn. KB 26, Spis Krucjat Eucharystycznych Diecezji Częstochowskiej, s. 189; tamże, sygn. KB 29, Pismo ks. Piotra Augustynika do Prześwietnej Kurii Biskupiej w Częstochowie z dn. 3 II 1927 r., s. 38; *Eucharystyczne duszpasterstwo wśród młodzieży*, WD 1934, t. 9, nr 1, s. 3; *Statut Związku Sodalij Marińskich Inteligencji Żeńskiej w Polsce*, Kraków 1938, s. 3–4.

¹²⁸ APŁOS, sygn. ISW 3, Załącznik do nr II P–6062/37. *Regulamin Kół Szkolnych Krucjaty Eucharystycznej; W sprawie kół szkolnych Krucjaty Eucharystycznej w szkołach powsz.*, WD 1937, t. 12, nr 4, s. 69; *Statut Krucjaty Eucharystycznej dzieci w Polsce*, WD 1938, t. 13, nr 3, s. 56–57.

¹²⁹ Ks. Ignacy Rabsztyn (1903–1992) – kapelan bernardynek w Wieluniu w latach 1931–1939. A. Poniński, *Rabsztyn Ignacy (1903–1992)*, [w:] tenże, *Biogramy kapłanów diecezji włocławskiej* (mps w posiadaniu autora).

¹³⁰ *Ze Zjazdu Diecezjalnego Księżów Opiekunów i Pań Opiekunek Krucjat Eucharystycznych*, „Niedziela” 1939, t. 14, nr 18, s. 248.

W powiecie wieluńskim Krucjatę Eucharystyczną zakładano najczęściej w szkołach powszechnych, choć zdarzały się także przypadki (np. w Wieruszuwie), że należeli do niej ministranci, którzy tworzyli koło odrębne od szkolnego. Inicjatorami Krucjaty Eucharystycznej w szkołach wieluńskich był zarówno miejscowy prefekt, jak i kierowniczka szkoły powszechnej – Stanisława Nassalska. Dzieci zrzeszone w tym stowarzyszeniu uczestniczyły aktywnie w ważnych wydarzeniach religijnych i przygotowywały z ich okazji program artystyczny. Prężnie rozwijał się oddział krucjaty w Praszcze, który w 1931 r. liczył 195 osób (86 dziewcząt i 33 chłopców w krucjacie właściwej oraz 48 dziewcząt i 28 chłopców w „aspiranturze” obejmującej kandydatów do krucjaty). Uroczyście świętowali oni niedzielę Chrystusa Króla poprzez udział w procesji eucharystycznej ulicami miasta i organizowanie wieczornych akademii. Oddział Krucjaty Eucharystycznej w Skomlinie został założony staraniem prefekta ks. Ignacego Rabsztyna w 1931 r. Dzieci, które do niego należały, m.in. urządzały święto św. Mikołaja, spotkania opłatkowe, akademie i jasełka. Na dużą skalę działalność prowadziły także koła krucjaty w Cieszęcinie, Czastarach, Działoszynie, Galewicach, Kraszewicach, Lututowie, Praszcze, Rudnikach i Wieluniu. W 1938 r. koła Krucjaty Eucharystycznej funkcjonowały już w 31 parafiach powiatu wieluńskiego¹³¹.

Sodaliczka Mariańska

Stowarzyszeniem przeznaczonym dla młodzieży gimnazjalnej była Sodaliczka Mariańska¹³², której koła mogły zostać włączone do ogólnopolskiego związku funkcjonującego w oparciu o *Statut Związku Sodaliczek Mariańskich Inteligencji Żeńskiej w Polsce*. Głównym zadaniem tej organizacji było wzmocnienie głębokiej i żywej czci wobec Matki Najświętszej¹³³, a także podniesienie poziomu religijnego i moralnego młodzieży oraz przygotowanie jej do obrony zasad religijnych w przestrzeni publicznej. Bp Stanisław Zdzitowiecki

¹³¹ AACz, sygn. KB 26, Spis Krucjat Eucharystycznych Diecezji Częstochowskiej, s. 189; tamże, sygn. KB 5, Sprawozdanie z działalności stowarzyszeń i bractw za rok 1938; *Z Wielunia*, „Niedziela” 1928, t. 3, nr 25, s. 294; *Z Praszk*, „Niedziela” 1931, t. 6, nr 6, s. 506; *Ze Skomlina*, „Niedziela” 1933, t. 8, nr 12, s. 145; *W Wieluniu*, „Niedziela” 1933, t. 8, nr 47, s. 566; *Po rocznicy niepodległości*, „Niedziela” 1935, t. 10, nr 50, s. 603; *Obchód święta Chrystusa Króla w diecezji*, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 46, s. 561; *Obchód święta Chrystusa Króla w diecezji*, „Niedziela” 1936, t. 11, nr 47, s. 573.

¹³² Sodaliczka Mariańska powstała w 1563 r. w Rzymie. Wkrótce założono jej oddziały na terenie Polski, a w okresie międzywojennym nastąpił duży rozwój tego stowarzyszenia dzięki działalności ks. Józefa Winkowskiego z Zakopanego. AJG, sygn. 2586a, s. 125–126; M. Łacek, *Sodaliczka Mariańska*, [w:] EK, t. 18, red. E. Gigilewicz, Lublin 2013, kol. 521–524.

¹³³ *Statut Związku Sodaliczek Mariańskich Inteligencji Żeńskiej w Polsce*, Kraków 1938, s. 3.

dostrzegał duże znaczenie szkolnych kół Sodalicji Mariańskiej w duszpasterstwie szkolnym, dlatego zachęcał prefektów do odwiedzania uczniów w ich stancjach i spędzania z nimi czasu pozaszkolnego. Wyjątkową troską prefekci mieli otaczać osoby odznaczające się predyspozycjami do podjęcia w przyszłości drogi powołania kapłańskiego i zakonnego. W powiecie wieluńskim 3 lutego 1927 r. prefekt ks. Piotr Augustynik wystąpił z prośbą o wydanie pozwolenia na założenie Sodalicji Mariańskiej w gimnazjum żeńskim Pelagii Zasadzińskiej w Wieluniu. Zgoda została wydana 5 lutego 1927 r. Z kolei prefekt ks. Ignacy Lachowicz¹³⁴ 11 października 1927 r. prosił kurię w Częstochowie o wydanie zgody na założenie i prowadzenie Sodalicji Mariańskiej męskiej i żeńskiej w gimnazjum męskim (w klasach VII–VIII) w Wieluniu. Następnego dnia wydano pozytywną decyzję, a ks. Ignacy Lachowicz został mianowany moderatorem tego stowarzyszenia¹³⁵.

Członkowie Sodalicji Mariańskiej przy gimnazjum żeńskim w Wieluniu urządzali w okresie Bożego Narodzenia spotkania opłatkowe w sali szkolnej. Uczestniczyli w nich także nauczyciele i matki sodalistek¹³⁶. W roku szkolnym 1938/1939 moderatorem Sodalicji Mariańskiej w Wieluniu (przy gimnazjum im. Tadeusza Kościuszki) był ks. mgr Maksymilian Binkiewicz. Wówczas należało do niej 88 osób: 21 aspirantów, 26 kandydatów i 41 sodalisów. 35 osób prenumerowało miesięcznik: „Pod znakiem Maryi”. Członkowie stowarzyszenia wpłacali miesięcznie po 3 gr. na cele związkowe. W ciągu całego roku szkolnego członkowie Sodalicji Mariańskiej w ramach spotkań uczestniczyli w ośmiu nabożeństwach, 10 razy przyjmowali wspólnie Komunię św. i odbyli 10 zebrań z 75% frekwencją. Moderator wygłosił osiem nauk, a sodalisi – cztery referaty i urządzili dwie wieczornice. Oddział sodalicji męskiej w gimnazjum uczestniczył we wspólnych spotkaniach kolędowych z sodalicją żeńską¹³⁷.

¹³⁴ Ks. Ignacy Lachowicz (1879–1936) – prefekt w prywatnym gimnazjum męskim w Wieluniu w latach 1927–1929. AACz, sygn. AP 103, Curriculum vitae ks. Ignacego Lachowicza.

¹³⁵ AACz, sygn. KB 29, *Statut Związku Sodalicji Mariańskich Nauczycielek w Polsce*, s. 213; tamże, Pismo ks. Piotra Augustynika do Prześwieatnej Kurii Biskupiej w Częstochowie z dn. 3 II 1927 r., s. 38; tamże, Pismo ks. Ignacego Lachowicza do Prześwieatnej Kurii Diecezjalnej w Częstochowie z dn. 11 X 1927 r., s. 37; tamże, sygn. AP 103, Sprawozdanie z wizytacji nauki religii w szkole średniej: Gimnazjum Żeńskim Pelagii Zasadzińskiej w Wieluniu z dn. 9 V 1928 r.; R. Moskała, *Kim jesteśmy i czego chcemy? Rzecz o Sodalicjach Mariańskich*, Kraków 1933, s. 37; *Statut Związku Sodalicji Mariańskich*, s. 4; W. Piwowarski, *Formy duszpasterstwa parafialnego w Polsce Odrodzonej*, s. 142; *O duszpasterstwie księży prefektów i Sodalicjach Mariańskich w szkołach*, KDKK 1921, t. 15, nr 11, s. 286–287.

¹³⁶ *Z życia Sodalicji Mariańskiej przy Gimn. Żeńskim w Wieluniu – „Opłatek”, „Niedziela” 1928*, t. 3, nr 7, s. 82.

¹³⁷ AACz, sygn. KB 29, Kwestionariusz II (wiosenny) z dn. 6 VI 1939 r.

Stowarzyszenia Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo

Szczególną działalność dobroczynną prowadziło ponadto Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo, które posiadało w powiecie wieluńskim ok. 20 oddziałów parafialnych i zakonnych¹³⁸. W diecezji częstochowskiej zrzeszenie to zostało erygowane 15 stycznia 1930 r. zgodnie z przepisami kościelnymi. Jego działalność była już wcześniej znana w Kościele katolickim i polegała przede wszystkim na odwiedzaniu przez zrzeszone w nim członkinie chorych i ubogich oraz niesieniu im pomocy duchowej i materialnej. Miało to służyć ponadto osobistemu rozwojowi duchowemu i intelektualnemu zaangażowanych kobiet, a także współpracy z innymi instytucjami dobroczynnymi. Stowarzyszenie prowadziło działalność dzięki środkom pochodzącym ze zbiórek pieniężnych i rzeczowych¹³⁹.

Działalność prowadzona przez Stowarzyszenie Miłosierdzia w powiecie wieluńskim była szeroka i wieloaspektowa. Obejmowała otaczanie stałą opieką rodzin i osób samotnych, odwiedziny w domach potrzebujących, przekazywanie darów żywnościowych, odzieży i opału, a także zapewnienie podopiecznym opieki sakramentalnej i spełnianie ostatniej posługi wobec zmarłych. Oddziały parafialne stowarzyszenia posiadały własne zarządy (z prezydentkami i skarbniczkami) i odbywały cykliczne spotkania, na których wygłaszano referaty. Co roku miały również sporządzać sprawozdania ze swojej działalności. Szczególną okazją do włączania się członków Kościoła w działania dobroczynne był coroczny tydzień miłosierdzia, w czasie którego propagowano ideę miłosierdzia chrześcijańskiego i zbierano ofiary na ubogich będących pod opieką stowarzyszeń charytatywnych¹⁴⁰. Poza udzielaniem pomocy żywnościowej i wydawaniem posiłków, członkinie stowarzyszenia mi-

¹³⁸ Tamże, sygn. KB 5, Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo za rok 1937, s. 3–6; tamże, *Sprawozdanie z działalności Towarzystw Dobroczynnych i Dzieł Miłosierdzia za rok 1938*; tamże, *Sprawozdanie z działalności stowarzyszeń i bractw za rok 1938*; *Akcja dobroczynności*, WD 1931, t. 6, nr 4, s. 63.

¹³⁹ *Regulamin Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo*, Warszawa 1923, s. 1–7; *Statut Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo*, WD 1930, t. 5, nr 1, s. 6–7; *Na czym polega praca w stowarzyszeniu Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo*, „Czyn Katolicki” 1934, t. 1, nr 11, s. 15–16; H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000, s. 482; P. Kurlenda, *Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo w Polsce w okresie międzywojennym*, „Śląskie Studia Historyczne” 2004, t. 11, s. 95; M. Pabich, *Działalność dobroczynna na terenie diecezji częstochowskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, „Veritati et Caritati” 2015, t. 4, s. 368–369.

¹⁴⁰ AACz, sygn. KB 5, Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo za rok 1937, s. 3–6; *Z Praszkii*, „Niedziela” 1932, t. 7, nr 11, s. 129; *Tydzień Miłosierdzia*, „Niedziela” 1937, t. 12, nr 43, s. 525.

łosierdzia z parafii powiatu wieluńskiego przekazywały potrzebującym lekarstwa, obuwie, odzież, opał i środki czystości¹⁴¹. Ważnym elementem ich działalności była troska o rozwój duchowy podopiecznych, w tym przygotowanie do sakramentów św.¹⁴² Szczególną troską były otaczane osoby chore, dla których organizowano dni chorych z nabożeństwami, spotkaniami towarzyskimi i posiłkami. Organizowano je m.in. w Dietrzkowicach, Kraszewicach, Osjakowie i Wieruszowie¹⁴³.

Zakończenie

Okres międzywojenny odznaczał się nieskrępowanym zaangażowaniem mieszkańców powiatu wieluńskiego w różne formy działalności religijnej. W tym czasie nastąpił rozwój stowarzyszeń kościelnych, zwłaszcza w ramach Akcji Katolickiej, która skupiała wiernych wszystkich stanów w czterech podstawowych kolumnach: mężczyzn, kobiet oraz młodzieży męskiej i żeńskiej. Zaangażowanie mieszkańców powiatu w działalność organizacji wpłynęło na pogłębienie ich religijności i zacieśnienie związków ze wspólnotą Kościoła. Ponadto stało się przyczyną rozwoju ogólnospołecznego i kulturalnego, a zatem miało udział w wielopoziomowym rozwoju mieszkańców powiatu wieluńskiego, mimo ówczesnych trudności materialnych. Intensywny rozwój organizacji katolickich pociągał za sobą powstawanie kolejnych form duszpaństwa zbiorowego, które poddawano koordynacji Akcji Katolickiej. Wpłynęło to na zacieśnienie więzi pomiędzy mieszkańcami powiatu wieluńskiego i ich zaangażowanie w organizowanie ogromnej liczby inicjatyw o charakterze religijnym. Niestety, działalność ta została zahamowana przez wybuch II wojny światowej, która w bardzo dotkliwy sposób odcisnęła swoje piętno na mieszkańcach powiatu wieluńskiego. Mimo wielu tragicznych wydarzeń tego okresu głęboka religijność ludności omawianego terenu nie została zniszczona, ale pozwoliła na nowo podjąć zadanie tworzenia porządku społeczno-religijnego w 1945 r.

¹⁴¹ Działalność na najszerzą skalę prowadził oddział miłosierdzia w Praszcze cieszący się długimi tradycjami i pracą aż 89 wolontariuszy. AACz, sygn. KB 5, Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo za rok 1937, s. 5–6; tamże, Sprawozdanie z działalności Towarzystw Dobroczynnych i Dzieł Miłosierdzia za rok 1938; *Wyniki zbiorów w Praszcze*, „Niedziela” 1937, t. 12, nr 47, s. 576.

¹⁴² AACz, sygn. KB 5, Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo za rok 1937, s. 4–6.

¹⁴³ *Dzień chorych w Dietrzkowicach*, „Niedziela” 1934, t. 9, nr 26, s. 310; „Dzień chorych” w Osjakowie, „Niedziela” 1934, t. 9, nr 39, s. 465; *Dzień chorych w Kraszewicach*, „Niedziela” 1937, t. 12, nr 34, s. 417; „Dzień chorych” w Wieruszowie, „Niedziela” 1937, t. 12, nr 42, s. 514.

Bibliografia

Źródła archiwalne

ARCHIWUM ARCHIDIECEZJI CZĘSTOCHOWSKIEJ IM. KS. WALENTEGO PATYKIEWICZA

Akta personalne

Sygn. AP 2, Akta personalne ks. Piotra Augustynika.

Sygn. AP 30, Akta personalne ks. Jana Czoka.

Sygn. AP 103, Akta personalne ks. Ignacego Lachowicza.

Sygn. AP 140, Akta personalne ks. Bolesława Michnikowskiego.

Sygn. AP 150, Akta personalne ks. Jana Osmelaka.

Sygn. AP 176, Akta personalne ks. Wincentego Przygodzkiego.

Księgi biskupie i kurialne

Sygn. KB 5, Sprawozdania z działalności Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej w diecezji częstochowskiej 1937–1939.

Sygn. KB 26, Krucjata Eucharystyczna w diecezji częstochowskiej.

Sygn. KB 29, Związek Sodalicii Mariańskich Szkół Średnich w diecezji częstochowskiej.

Sygn. KB 31, Koła Polskiej Inteligencji Katolickiej w diecezji częstochowskiej.

Sygn. KB 32, Stowarzyszenie Wychodźców Polskich pod opieką Królowej Korony Polskiej w diecezji częstochowskiej.

Sygn. KB 96, Sprawozdania z działalności stowarzyszeń religijnych diecezji częstochowskiej.

Księgi dziekańskie

Sygn. KD 344, Akta dziekańskie parafii Chotów [1859–1914, 1935].

Księgi parafialne

Sygn. KP 293, Historia kościołów w Mieleszynie i w Chróście [1823–1932].

Teki Patykiewicza

Sygn. TP AD IV–2, Biogramy.

ARCHIWUM FRANCISZKANÓW W KATOWICACH-PANEWNIKACH

[brak sygn.], Kronika Klasztoru OO. Franciszkanów czyli Zakonu Braci Mniejszych w Wieluniu 1920–1950.

ARCHIWUM PAULINÓW NA JASNEJ GÓRZE

Akta Jasnej Góry

Sygn. 1933, Akta odnoszące się do pielgrzymek i gości.

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W ŁODZI

Urząd Wojewódzki Łódzki

Sygn. 282, Wykazy stowarzyszeń zarejestrowanych według starostw [1922–1935].

Sygn. 2356, Towarzystwo Rzemieśnicze Praca w Bolesławcu pow. Wieluński [1933 r.].

Sygn. 2379, Akta Stowarzyszenia Dobroczynnego p.n. „Dom Chleba” – „Bet Lechem” w Wieluniu [1927–1928].

Sygn. 2389, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Wieluniu [1922 r.].

Sygn. 2400, Towarzystwo Domu Społecznego w Wydrzynie pow. wieluński [1938–1939].

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W ŁODZI ODDZIAŁ W SIERADZU

Inspektorat Szkolny w Wieluniu

Sygn. 3, Okólniki Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego [1927 r.].

Starostwo Powiatowe Wieluńskie

Sygn. 40, Zatwierdzone statuty stowarzyszeń [1920–1922].

Sygn. 43, Polskie Towarzystwo Czerwonego Krzyża [1920 r.].

Sygn. 276, Wykazy zarejestrowanych stowarzyszeń [1928 r.].

Sygn. 278, Sprawy stowarzyszeń i związków [1928 r.].

Sygn. 795, Wywrotowy ruch komunistyczny [1936 r.].

Sygn. 1034, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej Ruda [1931–1938].

Sygn. 1039, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej Rudniki [1931–1939].

Sygn. 1047, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet Czarnożyły [1932–1933].

Sygn. 1061, Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej w Łyskorni [1932–1934].

Sygn. 1069, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej Naramice [1932–1934].

Sygn. 1088, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej Ożarów [1932–1933].

Sygn. 1095, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej Krzyworzeka [1932–1938].

Sygn. 1099, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej Ochędzyn [1932–1939].

Sygn. 1845, Sprawy wyznania mojżeszowego [1931 r.].

Sygn. 1863, Różne. Sprawy kartoteki wyznaniowej, wyborów rabina i inne [1934 r.].

Sygn. 2079, Cech rzeźników w Bolesławcu [1929–1937].

Sygn. 1245, Katolickie Stowarzyszenie Kobiet Naramice [1934–1938].

Źródła drukowane

„Acta Apostolicae Sedis” z 1925 r.

Catalogus Ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1920, Wladislaviae 1919.

„Czyn Katolicki” z 1934 r.

„Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego” z lat 1921–1922, 1927.

„Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” z 1932 r.

„Głos Ziemi Wieluńskiej” z lat 1926–1927.

„Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” z lat 1917–1919, 1921–1925.

„Kronika Diecezji Włocławskiej” z 1927 r.

Kubina T., *Akcja katolicka a akcja społeczna*, Poznań – Warszawa – Wilno – Lublin 1930.

Kubina T., *W podniosłych chwilach i doniosłych sprawach*, t. 2, Częstochowa 1931.

Marcinkowski W., *Historia parafii Przedmość (w pow. wieluńskim)*, Częstochowa 1928.

„Młodzież Katolicka. Okólnik Związku Młodzieży Polskiej” z lat 1927–1928.

„Niedziela” z lat 1926–1939.

Poniński A., *Rabsztyń Ignacy (1903–1992)*, [w:] A. Poniński, *Biogramy kapłanów diecezji włocławskiej* (mps w posiadaniu autora).

Regulamin Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo, Warszawa 1923.

Statut konstytucyjny Akcji Katolickiej w Polsce oraz regulaminy, Poznań 1930.

Statut Polskiego Towarzystwa Czerwonego Krzyża, Warszawa 1919.

Statut Związku Młodzieży Polskiej Męskiej w Częstochowie, Częstochowa 1930.

Statut Związku Młodzieży Polskiej Żeńskiej w Częstochowie, Częstochowa 1930.

Statut Związku Sodalicii Mariańskich Inteligencji Żeńskiej w Polsce, Kraków 1938.

Szymański A., *Akcja Katolicka a działalność gospodarczo-społeczna*, Poznań 1930.

Ustawy Krucjaty Eucharystycznej, czyli Rycerstwa Jezusowego Młodzieży Szkolnej, Kraków 1936.

„Wiadomości Diecezjalne” z lat 1926–1934, 1936–1938.

Opracowania

Bok J., *Przewodnik Krucjaty Eucharystycznej, czyli Rycerstwa Jezusowego*, Kraków 1933.

Brzoza Cz., *W niepodległym państwie (1918–1939)*, [w:] Cz. Brzoza, A.L. Sowa, *Historia Polski 1918–1945*, Kraków 2006, s. 17–492.

Dębiński J., *Duchowieństwo rzymskokatolickie diecezji włocławskiej w latach 1918–1939*, Toruń 2010.

- Dyczewski L.B., *Religijność społeczeństwa polskiego w okresie międzywojennym*, „Collectanea Theologica” 1972, t. 42, s. 27–43.
- Dziwoki J., *Akcja Katolicka w diecezji katowickiej (1925–1939)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1992–1993, t. 25–26, s. 271–292.
- Frątczak W., *Kościół rzymskokatolicki we Włocławku w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Włocławek. Dzieje miasta*, t. 2: *Lata 1918–1998*, red. J. Staszewski, Włocławek 2001, s. 221–254.
- Frątczak W., *Zdzitowiecki Stanisław Kazimierz*, [w:] *Włocławski słownik biograficzny*, t. 1, red. S. Kunikowski, Włocławek 2004, s. 186–187.
- Grzybowski K., Sobolewska B., *Doktryna polityczna i społeczna papieża (1789–1968)*, Warszawa 1971.
- Jeżyna K., *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1996.
- Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1978*, red. J. Związek, Częstochowa 1978.
- Kęsik K., *Kościół katolicki w powiecie wieluńskim w czasie I wojny światowej*, Opole 2020.
- Krasowski K., *Biskupi katoliccy II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, Poznań 1996.
- Książek J., *Powiat wieluński w latach 1918–1939*, „Rocznik Wieluński” 2001, t. 1, s. 111–174.
- Książek J., *W Polsce Odrodzonej (1918–1939)*, [w:] *Monografia gminy Mokrsko*, red. T. Olejnik, Wieluń 2004, s. 267–356.
- Książek J., *W Polsce Odrodzonej (1918–1939)*, [w:] *Monografia gminy Ostrówek*, red. T. Olejnik, Wieluń 2006, s. 157–262.
- Książek J., *W Polsce Odrodzonej (1918–1939)*, [w:] *Monografia gminy Osjaków*, red. J. Książek, Wieluń 2012, s. 325–410.
- Kujawski W., *Diecezja kujawsko-kaliska. Opracowanie historyczno-źródłoznawcze*, Włocławek 2011.
- Kujawski W., *Diecezja włocławska i jej granice w dokumentach Stolicy Apostolskiej*, [w:] *Jan Paweł II. Apostoł prawdy*, red. J. Kędziński, Włocławek 2005, s. 188–199.
- Kujawski W., *Parafie diecezji włocławskiej. Okres kujawsko-kaliski 1818–1925*, Włocławek 2018.
- Kumor B., *Granice metropolii i diecezji polskich (968–1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1971, t. 23, s. 361–399.
- Kumor B., *Ustrój i organizacja Kościoła katolickiego w okresie niewoli narodowej 1771–1918*, Kraków 1980.
- Kurlenda P., *Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo w Polsce w okresie międzywojennym*, „Słupskie Studia Historyczne” 2004, t. 11, s. 89–102.

- Leczyk M., *Oblicze społeczno-polityczne Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1988.
- Librowski S., *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Dokumenty samoistne*, t. 5: *Lata 1638–1855*, Włocławek 1996.
- Łacek M., *Sodaliczka Mariańska*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 18, red. E. Gigilewicz, Lublin 2013, kol. 521–524.
- Maciejowski W., *Nauczyciel wiejski wobec stowarzyszeń młodzieżowych*, „Przewodnik Społeczny” 1924, t. 5, s. 140–144.
- Majka J., *Katolickie organizacje młodzieżowe*, [w:] *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce 1832–1939*, red. Cz. Strzeszewski, R. Bender, K. Turowski, Warszawa 1981, s. 337–367.
- Michaluk K., *Geneza i funkcjonowanie Ligi Katolickiej w diecezji lubelskiej (1927–1929)*, „Studia Łuckie” 2019, t. 21, nr 2, s. 243–258.
- Moskała R., *Kim jesteśmy i czego chcemy? Rzecz o Sodalizacjach Mariańskich*, Kraków 1933.
- Mystek W., *Kościół katolicki w Polsce w latach 1918–1939. Zarys historyczny*, Warszawa 1966.
- Niparko R., *Akcja Katolicka*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 1, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułkowski, Lublin 1973, kol. 229–231.
- Olejnik T., *Czasy nowożytności. Praszka w XIX i XX w.*, [w:] *Nad górną Prosną. Monografia Praszki*, red. T. Krzemiński, Łódź 1999, s. 309–367.
- Olejnik T., *Dziedzictwo i tradycje kulturalne Wielunia*, Wieluń 2015.
- Olejnik T., *Leksykon miasta Wielunia*, Wieluń 1998.
- Olejnik T., *Przeszłość administracyjna ziemi wieluńskiej*, Wieluń 1996.
- Olejnik T., *Rudzkie korzenie Wielunia*, „Rocznik Wieluński” 2004, t. 4, s. 7–27.
- Olejnik T., *Wieluń. Dzieje miasta 1793–1945*, Łódź – Wieluń 2008.
- Olejnik T., *Z tradycji kulturalnych Wielunia: Wieluńskie Towarzystwo Muzyczne 1986–1934*, „Siódma Prowincja” 1996, t. 3, s. 6–8.
- Olszar H., *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000.
- Pabich M., *Działalność dobroczynna na terenie diecezji częstochowskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, „Veritati et Caritati” 2015, t. 4, s. 359–387.
- Patykiewicz W., *Archidiaconat wieluński*, „Wiadomości Diecezjalne” 1957, t. 24–31, nr 9–12, s. 382–293, 425–433, 455–465, 493–505.
- Piwowarski W., *Formy duszpasterstwa parafialnego w Polsce Odrodzonej (1918–1939)*, [w:] *Kościół w II Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński, S. Wilk, Lublin 1980, s. 129–148.
- Rak R., *Krucjata Eucharystyczna*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 9, red. A. Szostek, B. Migut, R. Sawa, Lublin 2003, kol. 1375.

- Rojkowie M. i F., *Ocalić od zapomnienia. Szkice z dziejów Bolesławca nad Prosną*, Kraków 2007.
- Rosin R., *Siedem wieków miasta Wielunia*, [w:] *Siedem wieków miasta Wielunia. Studia i materiały*, red. R. Rosin, Warszawa 1987, s. 9–48.
- Rosin R., *Ziemia Wieluńska w XII–XVI w. Studia z dziejów osadnictwa*, Łódź 1961.
- Silnicki T., *Początki organizacji kościelnej w Polsce za Mieszka I i Bolesława Chrobrego*, [w:] *Początki Państwa Polskiego*, t. 1, red. K. Tymieniecki, Poznań 1962, s. 319–361.
- Stępiak M., *Akcja Katolicka w Polsce i w diecezji łódzkiej w okresie międzywojennym. Refleksja historyczna w 10. rocznicę powołania Akcji Katolickiej w Archidiecezji Łódzkiej*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2005, t. 14, s. 215–231.
- Strzeszewski Cz., *Cechy*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułkowski, Lublin 1985, kol. 1376–1378.
- Strzeszewski Cz., *Katolickie organizacje inteligencji*, [w:] *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce 1832–1939*, red. Cz. Strzeszewski, R. Bender, K. Turowski, Warszawa 1981, s. 365–415.
- Szczygielski W., *Dzieje ziemi wieluńskiej*, Łódź 1969.
- Szymański J., *Duszpasterze Polonii i Polaków za granicą*, t. 1, Lublin 2010.
- Widera M., *Gmina wyznaniowa żydowska w Wieluniu w II Rzeczypospolitej w dokumentacji Archiwum Państwowego w Łodzi*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 2019, t. 39, s. 211–230.
- Widera M., „*Stowarzyszenie Wychodźców Polskich pod opieką Królowej Korony Polskiej w diecezji częstochowskiej*” w parafiach powiatu wieluńskiego, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 2020, t. 40, nr 2, s. 163–184.
- Wiklak H., *Pradzieje ziemi wieluńskiej*, Opole – Łódź 1967.
- Wyczawski H.E., *Działalność religijna i społeczna*, [w:] *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań 1979, s. 50–70.
- Zabraniak S., *Wieluński ośrodek kościelny w okresie staropolskim*, Lublin 2004.
- Związek J., *Aresztowanie i męczeństwo kapłanów ziemi wieluńskiej w okresie okupacji hitlerowskiej*, „Rocznik Wieluński” 2002, t. 2, s. 5–36.
- Związek J., *Błogosławiony ks. Maksymilian Binkiewicz. Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001.
- Związek J., *Działalność duszpasterska na pograniczu Generalnej Guberni i tzw. ziem wcielonych do III Rzeszy w l. 1939–1945: diecezja częstochowska w okresie okupacji hitlerowskiej*, „Saeculum Christianum” 1995, t. 2, nr 1, s. 39–66.
- Związek J., *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1990.
- Związek J., *Instytucje kościelne w Rudzie*, [w:] *Ruda: 900 lat historii. Obchody jubileuszowe związane z 900-leciem konsekracji kościoła pw. św. Wojciecha*

- w *Rudzie i koronacji Obrazu Matki Bożej Rudzkiej*, red. B. Abramek, W. Golec, K. Wawrzynkowska, Wieluń 2006, s. 33–61.
- Związek J., *Katolickie stowarzyszenia społeczne w diecezji częstochowskiej (1925–1939)*, Częstochowa 1994.
- Związek J., *Ksiądz Józef Pruchnicki i jego czasy (1894–1963)*, Wieluń 2014.
- Związek J., *Kubica Józef*, [w:] *Wieluński słownik biograficzny*, t. 1–2, red. Z. Szczerbik, Z. Włodarczyk, Wieluń 2014, s. 74–76.
- Związek J., *Powstanie diecezji częstochowskiej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 1974, t. 2, s. 13–38.
- Związek J., *Pruchnicki Józef*, [w:] *Wieluński słownik biograficzny*, t. 1–2, red. Z. Szczerbik, Z. Włodarczyk, Wieluń 2014, s. 242–244.
- Związek J., *Przygodzki Wincenty*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 29, red. E. Rostworowski, Wrocław 1971, s. 163–164.
- Związek J., *Z dziejów ośrodka kościelnego w Rudzie*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 2006, t. 80, nr 1–2, s. 18–62.
- Związek J., *Z przeszłości kościelnej Działoszyna i okolicy*, Częstochowa 2011.

Działalność Akcji Katolickiej w parafiach powiatu wieluńskiego (1927–1939)

Streszczenie

Po zakończeniu I wojny światowej, na terenie Polski działalność społeczno-religijna, zgodnie z encykliką *Rerum novarum* papieża Leona XII, zaczęła rozwijać się bardzo dynamicznie. Organizowano liczne stowarzyszenia religijne i społeczne, co było jednym z charakterystycznych znaków działalności Kościoła w parafiach powiatu wieluńskiego w okresie międzywojennym. Zgodnie z wolą władz diecezjalnych, stowarzyszenia działały najpierw w ramach Ligi Katolickiej, a później Akcji Katolickiej. Głównym celem tej organizacji było szerzenie i obrona zasad katolickich w życiu prywatnym i publicznym. Mieszkańcy powiatu Wieluń, słynący z głębokiej religijności, aktywnie uczestniczyli w rozwoju nowej formy pobożności. Z jednej strony, ich działalność była postrzegana jako wyraz troski o odnawianie własnego życia religijnego. Z drugiej strony, aktywność ta była przejawem zadowolenia z odzyskanej przez Polskę niepodległości i chęci budowania nowego ładu społecznego.

Słowa kluczowe: powiat wieluński, II Rzeczpospolita, Akcja Katolicka, stowarzyszenie.

The activity of the Catholic Action in the parishes of the district of Wieluń (1927–1939).

Summary

After the end of the First World War, the social movement, following the encyclical *Rerum novarum* by Pope Leo XIII, met favourable conditions to develop on the territory of Poland. Thanks to this movement, it was possible to organise and run numerous religious and social associations, which was one of the characteristic signs of the activity of the Church in the parishes of the district

of Wieluń in the inter-war period. In accordance with the will expressed by the diocesan authority, the above-mentioned associations functioned under the aegis of the Catholic League and later under the aegis of the Catholic Action. Spreading and defending the Catholic principles in the private and public life made the main objective of this organisation. Inhabitants of the district of Wieluń, who were known for their deep religiousness, participated actively in the development of new forms of piety. On the one hand, their activity was viewed as an expression of the care for renewing their own religious life. On the other hand, the activity was a manifestation of happiness coming from the independence regained by Poland and the desire to build a new social order.

Keywords: the district of Wieluń, the Second Polish Republic, the Catholic Action, association.